

Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar

Politikatudományi Intézet

Politológia (BA) szak

Akácosi Tivadar Tibor

**A sport mint politikai legitimáló eszköz
Magyarországon 1920 és 1956 között**

Szakedolgozat

Kasznár Attila

doktorjelölt, megbízott oktató

konzulens

Miskolc

2014

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés - Témaválasztás indoklása.....	3
2. A sport hatása a nemzettudat erősítésére.....	6
3. A társadalmi sport mechanizmusa.....	9
3.1. Sportsikerek és paradigmaváltások, avagy a válságos évek.....	12
3. 2. A szociális reformok és a maximalista tendenciák.....	16
3. 3. A teljes fordulat.....	20
3. 4. A frontvonal utáni úr és a helyreállítás problémája.....	21
3. 5. Sportvezetési reformok, a politikai hatalomátvétel előkísérleteként.....	23
3. 6. Új utak a nemzetközi sportkapcsolatokban.....	25
3. 7. A szovjet típusú sportszerkezet létrehozása.....	26
3. 8. Színre lépnek a tanácsadók.....	28
4. Az Aranycsapat megszületése.....	30
5. Sajtó és propaganda Magyarországon.....	34
5.1. Sportpropaganda.....	36
5.2. Szabad Nép és a Népszava tükrében.....	37
5.3. Kommunikáció és manipuláció.....	40
6. Események, amelyek előmozdították az 1949-es és 1956-os évek közötti sportsikereket.....	43
7. A lejtőn lefelé és 1956.....	46
8. Összefoglalás.....	48
9. Irodalomjegyzék.....	50
10. Angol nyelvi összefoglaló - Sport as a political legitimizing tool in Hungary between 1920 and 1956.....	53
11. Mellékletek.....	55

1. Bevezetés - Témaválasztás indoklása

Az olimpiák térnyerésével a két világháború között, valamint a későbbi hidegháború évei alatt megjelent a sport politikai jelentősége is. A politika egyfajta eszközzé vált, hiszen az egyes sportolók már nem csak magukat, edzőiket, hanem nemzetüket, nemzetük eszméit, és világrendjét is képviselték, így annál inkább előtérbe kerültek ezek, minél eredményesebbé vált egy sportoló.

A célom az, hogy szakdolgozatom segítségével bemutassam, milyen politikai döntések hatására élénkült meg és élte fénykorát a magyar sport 1920 és 1956 között. Be szeretném mutatni, hogy ezen időszak alatt figyelt fel először a politikai elit arra, hogyan használhatja ki a sportsikerek legitimáló erejét. Továbbá le szeretném írni, hogyan teremtették meg az élsport alapjait és hogyan szerzett korlátlan befolyást a civil sportszervezetek döntéshozatalában ezen időszak alatt az aktuális vezetés. Az élsport népszerűsítésének érdekében a rendkívül nehéz gazdasági körülmények ellenére is több sportpályát, valamint stadiont építettek fel.

Régóta foglalkoztat ez az időszak, mert Magyarország azóta sem ért el hasonló kiemelkedő sikereket. Manapság nagyrészt ezen időszak diadalmas sportsikereiből táplálkozik a politika és a sajtó. A kimagasló eredmények sokasága és a politika kettősének kölcsönhatásait szeretném kutatni. Továbbá be kívánom mutatni, hogy a hatalom, hogyan ismerte fel jelentőségét és miként alkalmazta a sportsikereket propaganda, ideológiai és nemzeti identitástudat erősítő célokra.

Majtényi György (2007) a futballt hozta példának, szerinte a politika és a labdarúgás egy lassú, de eredményes frigyre lépett, így a sportág nemzeti sikerágazattá nőtte ki magát, az Aranycsapat¹ pedig a nemzeti büszkeség legfontosabb alappillérvé vált. A futball ennek hatására fontos legitimációs szerepet töltött be a társadalomban, amit nagyszerűen érzékeltetett, hogy a második világháborút követően az első budapesti utcai megmozdulások éppen a berni döntő elvesztésének estéjét követően robbantak ki. 1954.

¹ Szepesi György híres magyar sportriporter nevezte el a válogatottat így, az 1953-as olaszok elleni 0-3-ra megnyert meccs után.

július 4-én az esélytelen németektől való vereség után egyszer csak az egyszerű felháborodás tüntetésbe torkollott, és a futballrajongók által kitört a fővárosiak által csak focialista forradalomnak csúfolt zavargás, aminek folyamán a tüntetők előbb futballistaellenes jelszavakat skandáltak, majd mindez átesapott rendszerellenes rigmusokká.

Végezetül tervezem bemutatni, hogy az 1956-os melbourne-i olimpia és a magyar forradalom kitörése miként befolyásolta a sporteredményeinket.

A sport és a politika interakciójának fontosságát 1920 és 1956 közötti időben többen hangsúlyozták:

Barrie Houlihan (1997: 34.) szerint az olimpiák térnyerésével a két világháború között, valamint a későbbi hidegháború évei alatt megjelent a sport politikai jelentősége is, mondhatni egyfajta politikai eszközzé vált, hiszen az egyes sportolók már nem csak magukat, nem csak edzőiket, hanem nemzetüket, nemzetük eszméit, és világrendjét is képviselték, így annál inkább előtérbe kerültek ezek, minél eredményesebbé vált egy sportoló.

Bakonyi Tibor (2007: 42.) szerint a politika korlátlan befolyást szerzett a civil sportszervezetek döntéshozatalába is. Az élsport népszerűsítésének érdekében ezzel egy időpontban létrehozták a Népstadiont is, amelyet a rendkívül nehéz gazdasági körülmények ellenére is egyfajta zászlóshajóként állítottak fel a nagyvilág szeme elé.

Hankiss Elemér (2002: 109.) megközelítése szerint a második világháborút követő kommunista sportvezetés ugyan szakított a korábban célként kitűzött elitista, professzionális, hazafias, és főként militarista sportpolitikával, mivel azonban a rendszernek szüksége volt a legitimációra, ezért minden korábinál jobban előtérbe helyezte az élsport eredményességét.

Christopher Stevenson és John Nixon (1972: 119-132.) ugyanakkor úgy tartja, hogy a modern sport számtalan társadalmi funkcióval is rendelkezik, így például a szocio-emocionális hatásai a legszembetűnőbbek, de képes javítani a jólétet, szociális funkcióval

pedig képes megerősíteni a társadalmi értékeket. A modern sport ezen felül integrációs funkcióval is rendelkezik, ami elősegíti a különféle társadalmi csoportok beilleszkedését vagy összeolvadását, de a fentebb említettekkel egyetemben politikai funkcióval is rendelkezik, hiszen a sportot a legkönnyebb felhasználni ideológiai célokra is. Ezen felül elvitathatatlan mobilitási funkciója is, hiszen a sport számtalan egyén számára megnyitotta a felfelé kapaszkodás lehetőségének kapuit.

2. A sport hatása a nemzettudat erősítésére

A sport minden ország életében kiemelkedően fontos társadalmi funkciókat lát el, hiszen a sportoláshoz, valamint a szurkoláshoz köthető közös élmények képesek összehozni az embereket, igazi közösségtudatot építve ki ezzel bennük. A szurkolók számára számtalan ilyen élményt tudnak nyújtani például a nemzetközi versenyek, vagy azok média általi közvetítései, amelyekben közös örömet és közös bánatot is meg tudnak élni a rajongók a nemzeti hovatartozástól függően. A 19-20. század fordulójára a sportversenyek és események látogatása, valamint maga a sportolás is – különösen a városokban – a legfontosabb szabadidős elfoglaltságok egyikévé vált. Éppen emiatt a politika sem hagyhatta figyelmen kívül a sportban rejlő kiaknázatlan lehetőségeket, így háborúk idején még a hadsereg is kihasználta a sport intézményrendszerét, valamint tömegbázisát, így a sportolók gyakran tudtukon kívül katonák, a sportpályák pedig kiképzőhelyek lettek. Mindezt alátámasztja az is, hogy az iskolába vitt testedzést szintén arra használták fel, hogy felkészítsék fizikailag a jövő katonáit (Laki és Nyerges 2006: 493-513.).

Miután megszülettek a ma is ismert modern olimpiai játékok, főként a nemzetközi sportesemények az országok versengésének egyik fontos ékkövévé váltak. Emiatt a két világháború között, valamint a hidegháborús években a sport politikai jelentőségre is szert tett, hiszen a sportolók már nem csak magukat, netán edzőiket vagy klubjukat képviselték, hanem sokkal inkább nemzetüket, és a nemzetük által képviselt világrendet. A modern sport ezen korszakában így nem véletlenül a civilnek nevezett sportéletben is egyre meghatározóbb szerepet kezdett el betölteni az állam, ezáltal pedig maga a politika is. Tökéletes példa erre a két világháború közötti időszak is, amikor az 1936-os berlini olimpiát a Német Birodalom nemzeti büszkeségük és ideológiáik kifejezésére használták fel, és amelyről birodalmi megrendelésre Leni Riefenstahl rendező egy átfogó dokumentumfilmet is készített Olympia címmel, ami szintén ezt erősítette fel. A sportot tehát ebben a felfogásban identitásformáló erőként is felfoghatjuk, hiszen a birodalmi propaganda eszközként használta fel erre a mozgás örömeit és a hozzá kapcsolódó eseményeket (Örkény 2004: 7-28.).

Természetesen a sportot nem csak nemzetiszocialista vagy egyéb nacionalista államok

használták fel arra, hogy ezzel erősítsék az emberek nemzettudatát. Habár tény, hogy az állam-szocialista országok politikájában a marxista gondolkodás háttérbe szorította a nemzettudatot az osztálytudat oltárán, a sportsikereket mégis felhasználták a rendszer fenntartására a közép-európai országokban, így Magyarországon is, noha ezeket nem a nemzet, hanem a szocialista társadalom sikereiként mutatták be minden esetben. Főként a hidegháborús időszakban így nem csak egyszerű sporteseményt jelentett egy kapitalista, valamint állam-szocialista berendezkedésű ország számára egy focimeccs, hanem sokkal többet annál, elég csak a legendás londoni 6:3-ra gondolni ezen a téren. Sőt mi több, természetesen bizonyos blokkokon belül is voltak kiemelkedően fontos harcok egyes országok között, így például az 1956-os magyar-szovjet vízilabda-mérkőzés a melbourne-i olimpián, ahol szinte magyar vérben úsztak a játékosok. Utóbbi természetesen az állam számára inkább veszélyforrást, mint kiugrási, netán bizonyítási lehetőséget jelentett (Örkény 2004: 7-28.).

Természetesen a sport akár a kulturális örökség részeként is képes arra, hogy elősegítse a nemzeti hovatartozás felett érzett büszkeséget, ami még a hivatalos nemzeti örökség mellett is érvényes álláspont. Mi sem bizonyítja jobban ezt az állítást, minthogy aki a televízió képernyője előtt, vagy netán pont a helyszínen átéli egy hazai sportcsapat győzelmét, az bizonyára élete végéig óriási élményként emlékezik majd vissza rá. A kollektív emlékezet pedig a nemzeti identitás alakulásának szempontjából rendkívül fontos, és szinte minden egyes nappal újabb és újabb sikereket vagy kudarcokat rögzít. Éppen ezért az olimpiai sikerek, a nemzeti válogatottak, vagy kedvenc hazai csapataink győzelmei éppen olyan fontos közös élmények, mit több emlékek, mint a kultúra egyéb területeiről származó sikerélmények, a sport társadalmi szempontból ráadásul még rendkívül széles területet is képes lefedni ehhez, aminek elsődleges oka, hogy főleg a tévének és egyéb médiáknak köszönhetően a sportesemények nagyon sok emberhez eljutnak kortól, nemtől és társadalmi szinttől függetlenül.

A média fokozó szerepének köszönhetően a sport és a nemzeti büszkeség összefonódása természetesen egyre jelentősebb. A sporteseményekről készülő összefoglalók, beszámolók vagy közvetítések – legyenek azok írásos formátumúak, netán a rádióban vagy a tévében leadottak –, minden esetben képesek hatni az emberek érzelmeire, és amennyiben győzelemről van szó, akkor azok a nemzeti büszkeség érzetét is képesek kiváltani, hiszen

egy honfitárs élte el a célokat, még hozzá nagy küzdelmek árán. Ez alapján természetesen a média is hatással van a nemzeti identitásra. Ehhez hozzájárult az is, hogy a versenyzők és csapatok gyakran olyan fontos szimbólumokat is hordoztak, amelyek a függetlenségüket elvesztő, majd később ismét visszanyerő nemzetek számára kiemelkedően fontosak voltak.

A szimbolikus jelentőséggel bíró, úgymond közkedvelt sportágak – például a labdarúgás ilyen – arra is tökéletesen alkalmas továbbá, hogy nem csak egy kulturálisan, hanem egy etnikailag is sokszínű államban megerősítse a polgárok nemzeti büszkeségének érzését. Ez tökéletesen megmutatkozik a francia nemzettudatban is, ahol éppen az ország etnikai és kulturális sokszínűségének köszönhetően a kultúrnemzet ideájára épül egy államnemzet, amit tökéletesen elősegített és meg is testesített az 1998-as világbajnokság, amelyen a francia csapat fölényes győzelmet aratott. Ilyen országszerte közösen ünnepeelt siker volt ugyanakkor a spanyol labdarúgó-válogatott által 2010-ben elnyert világbajnoki cím, aminek az egész állam egyszerre örült, noha Spanyolország még állampolgárai szerint sem tekinthető egységesnek, tartományi identitása pedig gyakran mindenképp felett áll.

Természetesen a sport nem csak építheti, hanem rombolhatja is a nemzeti önbecsülést, így folyamatos vereségek vagy botrányok esetén éppen ellenkező hatást vált ki. Érdekesség azonban, hogy bár alapjaiban rombolt, később mégis építő hatást is kiváltottak a történetek, hiszen a közös sanyarú sors, a fenyegetettség érzése jótékony hatással volt a nemzettudatra.

Az sporteseményeken való részvétel, illetve ezek átélése inkább egyfajta közös, európai identitást alakít ki. Ezt erősíti az is, hogy az egyes futball klubok gazdasági elit pozícióban foglalnak helyet, a szurkolóknak pedig csak bourdie-i értelemben vett gazdasági tőkájük van, amit európai kulturális és társadalmi tőkévé alakíthatnak át (Bourdieu 2000: 308.).

3. A társadalmi sport mechanizmusa

A sportklubok tagsága az első világháború előtti időkben minden kétséget kizáróan csak bizonyos belső, mondhatni az exkluzív körök privilégiuma volt, azonban az 1920-as közepére már egyre jelentősebb számban jelentek meg a klubokban azok is, akik az alsóbb társadalmi osztályokhoz tartoztak. Ezzel párhuzamosan a magas tagdíjat fizető régi sporttagok száma folyamatosan csökkent, de a terembérletek, valamint a sportszerek ára így is folyamatosan emelkedett. Ez hosszú távon fenntarthatatlanná tette volna a sportklubokat, így a tagdíjak mellett a polgári egyesületek egyre gyakrabban szorultak rá a sportmérkőzések és a versenyek mellett a szüreti-, farsangi-, évzáró- és egyéb vigadalmak bevételeire. A legéletképesebb sportklubok továbbra is a futballra és korcsolyára szakosodott egyesületek voltak, amelyek képesek voltak akár más klubok kiadásait is fedezni. Létezett továbbá egy harmadik bevételi forrás is, amit az úgynevezett mecénások támogatása jelentett, akik rendszerint nem is sportolók voltak, hanem olyan emberek, akik a sportolók vagy a szurkolók között jelentős népszerűségnek örvendtek, ezt a népszerűséget pedig képesek voltak képviselői mandátumokra, bizonyos esetekben pedig presztízsszerző lehetőségekre váltani, de olyan is előfordult, hogy mindössze az aktuális újjgazdag rétegből kerültek ki. Mindenki előtt ismert tény például, hogy a korábban átlagos teljesítményeket nyújtó Újpest Torna Egyletből csak a Mauthner testvérek², valamint Aschner Lipót³ miatt vált ütőképessé a sportklub. A legbiztosabb jövedelemforrás azonban minden egyes sportklub számára a városi, netán a megyei támogatás volt, amit gyakran politikai és vallási szervezetek évi segélye is kibővített (Kun 1996: 587-589.).

A felvázolt bevételekből természetesen komoly hasznot akasztottak le a különféle sport-szakszövetségek is, amelyek az 1920-as évektől már jól fizetett főtitkárokkal és titkárokkal intéztették ügyeiket. Költségtérítést kaphattak mindemellett az előadók, valamint az úgynevezett vándoredzők is, de a nagyobb egyesületek edzőit a klubok vezetői szerződésben biztosították maguknak. A kisebb egyesületek esetében az edzők nem kaptak külön fizetést, de akadtak olyan mecénások, akiknek köszönhetően kötetlen munkaidejű,

² Újpesten börténnyel rendelkeztek. Egyes becslések szerint 1939-ben vagyonuk 24 millió pengő volt.

³ A kor neves üzletembere, a Tungstram alapítója. Az Újpest Torna Egylet egykori elnöke.

mégis jól fizető állásokhoz juthattak hozzá. A sportfinanszírozások háttere természetesen igencsak szövevényes volt, amit nagyszerűen érzékeltet, hogy az országos szövetségi státusz megszerzéséért, valamint védelméért rendkívül kitartóan küzdöttek az egyes csoportok.

A fenti törekvések azonban hozzájárultak ahhoz, hogy meggátolják az erők egységes, államilag történő összefogását. Ezzel magyarázható például az is, hogy az Országos Testnevelési Tanács⁴ apparátusa felkarolta a politikamentes sport jelszavát, ami független volt a magánmanipulációktól, valamint a jobb- és baloldaltól is. Ezen felül az átláthatóság kedvéért egy sportághoz egy felelőst rendeltek, míg a többieket többnyire államhatalmi, részben pedig támogatási manipulációval arra ösztönözték, hogy visszatérjenek a korlátozottabb fokozatú szervezeti formákhoz. 1926-ban ennek köszönhetően már csak MÁV Sportligáról, 1928-tól MOVE Labdarúgó Ligáról, 1929-től pedig Nagykun és Kiskun Sportligáról, valamint Munkássport Intéző Bizottságról beszélhettünk (Kun 1996: 590).

Az egyetemisták azonban már ekkor is elégedetlenek voltak a helyzettel, így 1930-ban hosszú huzavonát követően kiegészítettek a Főiskolai Sportegyesülés elnevezésben. A háttérben meghúzódó rendteremtési szándék és törekvések így szinte esettanulmányi pontossággal követhetők nyomon a diáksportban is. Az angol modell alapján 1921-ben megalakított Budapesti Középiskolai Atlétikai Clubot így előbb 1924-ben Középfokú Iskolák Sportkörének, majd 1928-ban Középfokú Iskolák Sportkörének Országos Központjává nevezték, illetve szervezték át (Kun 1996: 590).

A sportfejlesztés fővárosi súlypontozottságát ugyanakkor az ország aktuális geopolitikai körülményei gyakran még az aktuális kormányzat szándékával szemben is hangoztatták. Főként a dél- és felvidéki, valamint az erdélyi sportélet Budapestre koncentrááló vasút- és műúthálózat miatt teljesen elszakadtak egymástól, emiatt – már csak a megközelíthetőség végett is – előnyössé vált, hogy a szakszövetségeket a fővárosban helyezték el. Ennek köszönhető, hogy abban az időben Budapestre koncentrálódtak a legjobb labdarúgó egyesületek. Ezen folyamatok mentén épülhetett ki Budapesten 1926-ban az ország első műjégpályája, két évvel később a Testnevelési Főiskola, majd 1929-ben az Alkotmány

⁴ Továbbiakban: OTT

utcában megtalálható Magyar Testnevelés Székház, valamint a margitszigeti Sportuszoda. A sportfejlesztési politikában óriási változást hozott továbbá a tornatanári képzés államosítása, amit később főiskolai szintre is emelt az aktuális hatalom. A fővárosból Szegedre telepített Polgári Iskolai Tanárképző helyén megépült Testnevelési Főiskolán ennek hatására kezdődhetett meg a testnevelő-tanári képzés, valamint a tudományos kutatás is.

Az első edzőképző tanfolyamok 1925 nyarán kerültek megrendezésre a Magyar Atlétikai Szövetség⁵ segítségével, amit a későbbiekben követett a többi hazai szakszövetség is. Ennek egyenes hozadéka volt a vívó-, az úszó-, majd a tenisz- és a símester vizsgabizottság miniszteri jóváhagyása, amire az 1930-as évek első felében került sor. 1939-re ennek hatására létrehozták a Központi Állami Sportmester Vizsgáló Bizottságot, aminek hatásköre a labdarúgásra is kiterjedt, így itt került sor a játékvezetők, valamint a versenybírák továbbképzésére is. A fejlesztések hatására a nemzetközi találkozók egyre színvonalasabb és eredményesebb szereplést produkáltak a magyar csapatok, ami a későbbiekben is igényelte a rendszeresített foglalkozásokat. Emiatt kialakultak az első állandósított edzőtáborok, amelyek 1928-tól kerültek megszervezésre, első ízben az atlétikai-, a birkózó-, a tenisz- és a tornaszövetség szervezésében. A 1930-as évek végére már az ifjúsági labdarúgók edzőtáboroztatása is megoldottá vált (Kun 1996: 595.).

A számtalan fejlesztésnek köszönhetően 1925-ben az első sportorvosi vizsgálatok is bevezetésre kerültek az Munkás Testedző Egyesület⁶ elnöksége által. Az első sportorvosi intézetet 1929-ben a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium⁷ szervezte meg, amely a síszövetség és a Középfokú Iskolák Sportköreinek Országos Központja⁸ társaságában megkezdte a síelők, valamint a diáksportolók orvosi ellenőrzését. Hogy a vizsgálatokat országos méretűre lehessen terjeszteni, az intézet 1930 és 1945 között négy sportorvosi tanfolyamot is indított, így az 1936-os olimpiai játékokra kiutazó magyar csapat már az utazás előtt szakszerű és tüzetes orvosi ellenőrzésen esett át. A hazai sportorvoslás felkészültségét nagyszerűen példázza, hogy csak 1928 és 1936 között jutottunk el annak a

⁵ Továbbiakban: MASZ

⁶ Továbbiakban: MTE

⁷ Továbbiakban: VKM

⁸ Továbbiakban: KISOK

felismeréséig, hogy a megnagyobbodott szívet nem betegségként, hanem az edzettség jeleként fogtuk fel. Ehhez szükség volt arra is, hogy a magyar tudomány átlépjen a kardiológia korszakából a humán fiziológia korszakába, ezáltal az orvosi sérülések ellátásán túl a sportorvosok a versenyző keringési rendellenességeinek megállapításán túl a terhelés adagolásának, valamint a szervezet reagáló-képességének ellenőrzésében is szerepet játszottak már.

3.1. Sportsikerek és paradigmaváltások, avagy a válságos évek

Az 1929 és 1933 között zajlott világgazdasági válság, a hazai testkultúra fejlődésében nem mutatkozott meg határozottan. Ez elsődlegesen annak volt köszönhető, hogy olyan paradigmaváltás jellemezte a válság előtti éveket, amely elég löketet adott a magyar sportélet életben tartásához, azonban néha akarva-akaratlan alárendelődött a nemzetközi erőviszonyokból származó totális törekvéseknek.

A válság azért természetesen helyenként megmutatkozott a magyar sportéletben is, de főként abban, hogy más lehetőségek hiányában a befektetők felismerték a sportlétesítmény-építésére vonatkozó állami kedvezményeket. Ebben közrejátszott természetesen az OTT által a Gyáriparosok Országos Szövetségéhez, valamint az ipartestületi elnökökhöz intézett átirata, amelyben az ínségmunkások⁹ ilyen sport irányultságú foglalkoztatására utaltak. Ennek köszönhetően az 1925 és 1935 között létrejövő 300 leventeotthonból 140 versenyek vagy kultúrelőadások tartására is alkalmas teremmel bírt. A szükségberuházásoknak köszönhetően azonban háttérbe szorult és átmenetileg el is lehetetlenült egy a Nemzeti Stadion létrehozására irányuló szándék, de a munkálatok hátráltatták a Nemzeti Sportcsarnok, valamint az egyetemi sportlétesítmények és a vízi telepek kiépítésének terveit is. Példának okáért még a Testnevelési Főiskola uszoda és a játékcarnok központi beruházásai is kicsúsztak a Horthy-korszakban meghatározott keretek közül (Kun, 1996: 601.).

⁹ Azok, akik a kapitalizmus idején munkanélküliek voltak és számukra az állam szervezett szükségmunkát. 1929-1933 közötti válság időszakban ez a fajta munka a legembertelenebb kizsákmányolást jelentette. Feljegyzések szerint volt ahol 3-4 napot kellett dolgoznia egy munkásnak 2-3 kg lisztért.

A válság elején úgy tűnt, hogy a liberális, többnyire polgári háttérű munkás sportegyesületek ugyan átvészelik a megpróbáltatást a szakszervezeti kötődéseknek köszönhetően, amit mi sem bizonyított jobban, minthogy a Természetbarátok Turista Egyesülete képes volt befejezni a menedékház építését, az MTE új tornatermeket kezdett bérelni, vízitelepet létesített a Gödi Fészekben, ezen felül pedig előkészítette a Hajdú utcai pályát is. A szilárdabb anyagi támaszok nélküli, többnyire csak állami segélyekből élő társadalmi kisegyesületek jelentős része azonban a válság lecsengésekor már hosszabb vagy rövidebb időszakokra, de mégis kénytelen volt szüneteltetni atlétikai-, birkózó-, ökölvívó- és tornaszakosztályait. Ezzel egy időben megkezdődött az úgynevezett tehetségáramlás is, amelynek során a kis klubokból a magáncégek által támogatott sportklubokba igazoltak a kiemelkedő képességű sportolók. A profi labdarúgás ekkor még igencsak szűkös élvonalra – Ferencváros, Hungária, Bocskai, Újpest, Sabaria – azonban fénykorát élte, alsó osztályok sorsa mégis megpecsételődött az 1930-as évektől támogatások hiányában.

A VKM és az OTT, amely az államháztartás jelentős hányadával gazdálkodhattak, egyre gyakrabban keveredett országos szintű költségvetési zavarokba, aminek hatására 1931-ben és 1932-ben lemondták még a Nemzeti Sport előfizetését is, a Testnevelési Főiskola korábban beígért dísztermi karbantartását és egyéb kötelezettségeket is. Ezt követően kérdésessé vált az is, hogy a Los Angeles-i olimpiára tudunk-e sportolókat küldeni, ami olyan komoly problémát jelentett, hogy csak az országos gyűjtés, valamint az amerikai magyarok segítségével valósulhatott meg. Hazánkban a válság hatására 1930-ban még az országos levente bajnokság döntőit is törölték, sőt mi több, a szegényebb sportkörök jelentős részétől megvonták az évente szokásosan kiutalt ajándécsomagokat is, amelyekben az edzésekhez használatos kellékek voltak megtalálhatóak. Olaj volt a tűzre, hogy a bizottságokat az aktuális hatalom a sportversenyek számára nagymértékű csökkentésére utasították. Ezzel párhuzamosan egy egészen másik kasszából 1930-ban mégis megrendezték a Leventeoktatók Országos Ökölvívó és Birkózó Tanfolyamát, egy évvel később pedig a tanfolyamon kiképzettek versenyét. Jelentős összegeket kaptak ugyanakkor a MOVE, a Műegyetem és más egyesületek, valamint komoly pénz ment az olasz

avantgardista¹⁰ és a Hitler-Jugend¹¹ küldöttségének fogadására, illetve a viszontlátogatásra is (Kun, 1996: 602.).

Az 1933. évi főoktatói jelentésekből azonban ismét a felvirágzás olvasható ki, hiszen a szabadgyakorlatok, az atlétika és a küzdősportok mellett ismét komoly összegek kerültek a vetélkedőkre és a labdarúgó mérkőzésekre. Egy évvel később már említést tesznek úgynevezett versenyjáték szakcsoportokról is, amelyeket a levante sportkeretek egyfajta előfutárainak lehet tekinteni. Az 1930-as évek elejétől a társadalmi sportklubok vezetői megszabadultak továbbá attól a megaláztatástól is, hogy a szombat délutáni vagy a vasárnap délelőtti versenyekre kikérjék a megfelelő sportolókat. Ezt úgy tudták elérni, hogy a játékosok és a versenyzők a szakosztály edzésein letudták már az úgynevezett leventézést, ezáltal a leventefoglalkozásokkal ütköző időpontokban rendezett versenyekre már sportszakaszokként vonulhattak fel. A sportsikerek ráadásul tovább enyhítették az alkalmazó iparosok, kereskedők és gazdák levante iránti fenntartásainak lehetőségeit, sőt mi több, számtalan helyen előnyt és presztízst is jelentett ez számukra (Kun, 1996: 602.).

Az 1920-as, valamint az 1930-as évek vége közötti időszak, minden elfogultság nélkül, szembetűnően jelentős sikereket hozott a magyar sporttörténelemben, így a hazai sportágak a nemzetközi összehasonlításban kimagasló sikersorozatokat tudtak elkönyvelni. Asztaliteniszben például a magyar együttes egyéniben és csapatszámokban is veretlen volt az 1926 és 1935 közötti világbajnokságokon. A kardvívás terén egyéni számokban 1926 és 1935 között, csapatosan pedig 1930 és 1935 között értünk el veretlenséget az Európa bajnokságokon. Hasonlóan sikeresek voltak vízilabdázóink is, akik 1926-tól egészen 1938-ig veretlenek voltak az Európa Bajnokságon¹², de sakkozóink is kétszer nyertek olimpiai tornát. A magyar úszók a válság legkritikusabb évében voltak képesek arra, hogy 1930-ban négy aranyérmel szerezzenek, ökölvívóink pedig három aranyat is szereztek az Európa Bajnokságon. Szabadfogású birkózó válogatottunk 1931-ben kettő, 1933-ban három aranyérmel nyert az EB-n, futballválogatottunk pedig az első Európa Kupán egészen a döntőig jutott, és az olaszoktól elszenvedett vereség eredményeként a második helyen zárt, valamint az 1938-as világbajnokságról is ezüstérmel tértek haza. Az evezősök 1932 és

¹⁰ Ifjúsági mozgalom, melyben olyan jogokat követeltek, amelyek a fiatalokat nem illette.

¹¹ 1922 és 1945 között a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt ifjúsági szervezeteként működött.

¹² Továbbiakban: EB

1936 között négy Európa Bajnokságon nyerték el a legjobb együttesnek járó Glandoz-díjat. Az említettekre a koronát egyértelműen az 1936-os berlini olimpiai szereplés tette fel, ahol a magyar együttes 10 arany-, 1 ezüst- és 5 bronzéremmel érkezett haza.

Az elhangzottak háttérben leginkább a felnőtteket és a külföldieket kiszorító hazai szakemberek megjelenése és hatása állt, ami minden sportágra jellemző volt. Az egységes irányításnak köszönhetően például futballistáinknak lehetőségük volt elsajátítani a különféle játékirányzatokat, a legkorszerűbb alakzat-változtatásokat, valamint támadó- és védekező-taktikákat, a technikai újdonságokat és így tovább. Bokszolóink képesek voltak korszerűsíteni és forradalmasítani az ütészváltások technikáját, valamint a láb munkát, a birkózók pedig kijárhatták a Radvány-féle iskolát, ami mellett a finn fogásskála tökéletesítésével sajátos akciókat sikerült kivitelezniük. Az úszósportokban a láb- és a karmunka forradalmasításának köszönhetően úszóink egyre gyorsabbá váltak, ami különösen a hátúszók esetében volt megfigyelhető, de a mellúszókat is felgyorsította a hajlított karú, majd később a pillangózó irányzat megjelenése.

A futásnál, a gyaloglásnál, az úszásnál és az evezésnél az edzők már nem csak a távokat, hanem az iramokat is megnövelték, ezzel egyetemben ugyanakkor az edzők azt is felfedezték – majd tökéletesítették is –, hogy a ciklikus mozgás-nemeknél a többlettáv, valamint az a teljesítmény megnövelése magában hordozza azt a veszélyt, hogy a mozgások szerkezetében egyszerűsödés áll be. Ennek kiküszöbölése érdekében Európa legtöbb országát megelőzve beiktatásra kerültek az alaptechnika ismétlésére vonatkozó újítások, a bemelegítő gimnasztikák, a játékos foglalkozásformák, valamint a változó módszerek. Az egyre korszerűbbé váló edzésterveket és alaptechnikákat az 1920-as évek második felétől a sportágak többségénél még az OTT által kiadott Testnevelési utasítások című füzetek közvetítették. Az 1930-as és az 1940-es évektől azonban megjelentek az első olyan szakkönyvek is, amelyek a legtöbb sportághoz biztosítottak alapokat, még hozzá élettani-, orvostudományi- és pedagógiai kutatásokkal kiegészítve (Kun 1996: 602.).

Az 1930-as évek végétől a magyar sportélet kibontakozásában már nagyszerűen érzékelhetők voltak a bajnokok és rekorderek teljesítményeit, magánéletét övező vonzerő, hiszen egyre többet szerepeltek a mozi híradókban, a rádióriportokban, valamint az újságcikkekben is. Már az egészen aprócska városokban is kialakult ennek hatására egy olyan iparos- és kereskedőréteg, amelyik felismerte, hogy miként tudná vevőkörének

bővítésére felhasználni a sport, valamint a sportolók iránti egyre nagyobb érdeklődést. A felkapott sportolók közül nem egy iskolateremtő egyéniséggé, példaképpé nőtte ki magát. Ezen felül egyre több helyen, így például már a strandokon is megjelentek a különféle tornaeszközök, a labdajátékok kapui vagy éppen a teniszhalók képében. A városi gyermekek és kisebb klikkek példaképeket láttak a sportolóiban, így például másolni kezdték a sztárrá vált labdarúgók mozdulatait és viselkedési formáit. Mindez lassan, de egyre biztosan elterjedt a városoktól távoli kisebb falvakban is, ahol egyre népszerűbb lett a gyerekek körében a testmozgás, a kerékpározás, a birkózás, a cigánykerekezés vagy a jégen való csúszkálás.

A sportolás általános elterjedését azonban az adottságok, az előítéletek, de még inkább az életmódfeltételek nagyon gyakran behatárolták. Ennek köszönhetően beszélhetünk például a korabeli sportélet úgynevezett horizontális felosztottságáról. Ez annyit jelentett, hogy a módosabb családok gyermekei jelentek meg az atlétikában, a futásban vagy a dobószámokban, míg a birkózásban és a súlyemelésben inkább a paraszti származású, edzett legények, a futballban és az ökölvívásban pedig a városi munkások gyermekei. Nagy befolyással hatott a sportélet ezen felül arra is, hogy bizonyos emberek honnan származtak, így a Duna és a Tisza menti városokban még a nyugat-európai városokhoz mérten is széles körben elterjedt az evezés. A korábban szinte csak katonák számára fenntartott klubokban vagy vívótermekben a sportélet népszerűségének hatására egyre több civil és polgár fiú vagy lány mutatkozott meg, érdeklődést mutatva a sport iránt. A költséges sportágak – mint amilyen a motorsport, a vitorlázás, a repülés vagy az alpesi lesiklás – esetében azonban továbbra is csak a tehetősebb családok gyermekei tudtak bekapcsolódni (Kun 1996: 603.).

3. 2. A szociális reformok és a maximalista tendenciák

Gömbös Gyula 1932 és 1936 között lévő kormányának intézkedései, valamint a későbbi kormányok által is kivitelezett struktúraváltási folyamatok a hazai testkultúra fejlődését részben elősegítették, részben viszont eltorzították. Hóman Bálint¹³ azonban 1932 és 1942

¹³ A Gömbös és Darányi kormányban 1932 és 1938, valamint a Teleki, Bárdossy, Kállay kormányban 1939 és 1942 között vallás-és közoktatási miniszter volt.

között paradigmaváltást hozott ezen a téren, amikor életbe léptette a középiskolák reformjáról szóló kormányrendeletet, amely három vonatkozásban is érintette a testnevelést. Ennek fényében elsőként a gimnáziumokat megnyitották a lánytanulók számára is, a Horthy-ösztöndíjnak¹⁴ köszönhetően pedig a kétkezi munkások, vagy a kevésbé tehetős paraszti rétegek kiemelt tehetségei is támogatásban részesültek. A testnevelés célját, valamint feladatát és követelményeit is összehangolták az értelmi, valamint erkölcsi nevelést is szolgáltató tantárgyak tanterveivel. Harmadik lépésként pedig kiegyenlítésre került a testnevelő szakma képviselőinek fizetésbeli, valamint a tantestületen belüli különbségeit, ezen felül pedig a testnevelést nemzeti tantárggyá léptette elő, így a testnevelőket kiemelték az iskolaigazgatói, valamint a tanári testület hatásköre alól is. A sportot természetesen a totális erők mozgalmi szervezkedései is megpróbálták feldobni, így a harmincas években feltűnt egy ártatlannak látszó, egyébiránt a finnektől átvett edzettségi próba, amivel később Toldi Miklós Jelvénytörvény Mozgalom néven találkozhattunk. A mozgalomhoz kapcsolódtak az 1936-os berlini olimpiára beígért Toldi Miklós arany-, ezüst- és bronz fokozatú kormánykitüntetések is (Püski, 1996: 81-84.).

A jelvénytörvény mozgalom elnöki pozícióját a VKM a demokratikus beállítottságú Bély Miklósnak¹⁵ adta, aki már a gyökerektől kezdve ellehetetlenítve, hogy a mozgalom esetleg katonai szervezetté fajuljon. Még ennél is nagyobb visszhangot váltottak ki ugyanakkor a Duna, a Tisza vagy a Balaton mentén megrendezett, elsődlegesen az ifjúságnak szánt úszó- és evezőtáborok. 1935 és 1943 között jelentőssé váltak a Balatoni Sporthetek, amelynek keretein belül a legtöbb szakág, így az asztalitenisztől a vízilabdáig szinte minden szakág részt vehetett. A táborokat a VKM cserkészekre, valamint általuk összeválogatott intéző bizottságok vezetésére bízta, így ezek sem kerülhettek katonai körök érdekltségébe (Tarján).

Direkt szociális, de sokkal inkább egészségügyi célzattal indult útnak 1937 első felében az Angol- Magyar Cérnagyár sajátos kezdeményezése, a Testgyakorló Koszorú. Ide főként

¹⁴ Horthy Miklós-ösztöndíj segítségével évente megközelítőleg ezer nehéz sorsú diák tanulmányait támogatták.

¹⁵ Testnevelő tanár. Az első általános iskolai testnevelési tanterv útmutatójának szerzője. Fő feladatának tekintette a magyar diáksport szervezését. Számos publikációja jelent meg: Magyar Torna, Pedagógiai Szemle, Testnevelés valamint az Egri Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményeiben. Több sporttestület tagja, az 1934-es nemzetközi testnevelési kongresszus főtitkára.

nőket vettek fel ahhoz, hogy fellendítsék a helyi testkultúrát, ezáltal kirándulásokat, labdajátékokat szerveztek, de a foglalkozások során a mozgásművészet és a higiénia is előkerült, így a mozgalmat hamar felkarolta a Nemzeti Munkásközpont, sőt felfigyelt rá az Ipari és a Kereskedelmi Minisztérium, majd az OTT-nek hála a VKM is. Kunder Antal kereskedelmi államtitkár vezetésével ezután többnyire az olasz Dopalovoro¹⁶ és a német Kraft Durch Freude¹⁷ szervezkedések mintájára megkezdtek az első hazai szabadidő-szervezéseket is (Sipos, 2003). A különféle érdekes ütközése miatt azonban Magyarországon egy egységes és totális szabadidőmozgalmat nem lehetett létrehozni, ami elsődlegesen a nagybirtokosok, valamint a mezőgazdasági feldolgozó üzemek tulajdonosai által kiváltott ellenállás miatt történt. Kunder azonban nem adta fel, így 1938 nyarán megalapította az Ipari és Magánvállalati Sportegyletek Ligáját, amit így később, 1940 áprilisától már a Gyáripari Szabadidő-szervezetek Központjaként működhetett tovább. A központ legaktívabbnak könyvelt szervezetei a Csepeli Weiss Manfréd Művek, a Magyar Pamutipari Rt, a Salgótarjáni Vasmű, a Gamma Finomtechnika, az Optikai Művek, valamint a Győri Richards Finomposztó Gyár voltak. A szervezet a tiltakozások ellenére is annyira sikeres volt, hogy 1943 végére már 220 vállalat csatlakozott hozzá. A legnagyobb hozzá köthető rendezvények az 1941-es Pamutipari Olimpia, valamint az 1942-es Gyáripari Nemzeti Sportnapok voltak. 1937 elején aztán bevezették a légtalmai nevelést, amit a VKM a testnevelés hatáskörébe adott, ezáltal az iskolákba soha többé nem engedték be a katonatisztek.

A jelvénytérző mozgalom, a sporthetek, valamint a szabadidős szervezetek vegyes fogadtatásokat kapott akcióit is igazolták továbbá, hogy az intézményi függetlenség, a sportolói demokratizmus, valamint a liberális tökéérdekeltség triumvirátusának a parlamentarizmus is támaszt nyújtott az ide betörni igyekvő katonai törekvésekkel szemben. Ez azonban már nem volt ennyire egyértelmű azoknál az intézményeknél, amelyeket egyenesen a Honvédelmi Minisztérium támogatott.

Ennek a támogatásnak volt köszönhető, hogy nem került a kabinet elé az a kérdés sem, amelyben az 1939-ben törvénybe iktatott Horthy Miklós Nemzeti Repülő Alap¹⁸

¹⁶ Itáliai szabadidő mozgalom.

¹⁷ 1933 és 1945-ben működő szabadidős szervezet a Harmadik Birodalom időszakában.

¹⁸ Rendszeres elméleti és gyakorlati kiképzés leendő repülőgép pilótáknak és földi irányítóknak.

tanfolyamait a Vezérkari Főnökség fennhatósága alá rendelték. A VKM beleszólását így teljesen hivatalossá tették a leventefoglalkozások sportanyagának megalkotásában. 1939 márciusában érvénybe lépett továbbá a második honvédelmi törvénycikkely, aminek keretein belül katonai parancsnokságokká minősítették az összes testnevelési és népgondozó kirendeltséget, valamint a felügyelőségeket is. Az egyesületekben ezt követően már kötelezően meg kellett szervezni a szórakoztató programok és a labdarúgó szakosztályok mellett a nemzetnevelő, a nemzetvédelmi, valamint a légoltalmi foglalkozásokat is, a többi sportág esetében pedig minden egyes klubnak lehetőségei vagy hagyományai szerint kellett eljárnia. Ezzel egy időben megkezdődtek a leventeválogatottak külföldi megmérettetései is (Kun 1996: 604.).

1940. március 8-án nagy előrelépés történt a leventeszervezetek életében, egy minisztertanácsi határozat ugyanis jóváhagyta a kérdéses szervezetek mozgalommá váló fejlesztését. Ennek köszönhető, hogy a levente serdülő csapata megjelenhetett országosan is a nyilvános bajnokságok tabelláin. A határozatnak volt ugyanakkor egy bizalmas záradéka is, aminek értelmében felül kell vizsgálni a kampányt hátráltató üzemeket, valamint azokat a sportegyesületeket, amelyek baloldali vagy liberális befolyással rendelkeznek. Amíg az átvizsgálás tartott, a leventeegyesületek kereteit teljes egészében felfüggesztették. Ez több egyesületnél teljes csapatok vagy egész ifjúsági együttesek kiesését jelentette a sportéletből.

Miután a titkos záradék kiszivárgott, a sportszövetségek és egyesületek többségében óriási demonstrációk kezdődtek annak érdekében, hogy lemondjanak azok a vezetők, akik képtelenek megtalálni az összhangot az ifjúsággal. Hóman Bálint ugyan a demonstrációkat teljes egészében elítélte, azonban erősödésükkel mégis úgy határozott, hogy a Testnevelés Főiskola vezetőjét Szukováthy Imrét¹⁹ leváltja, és helyére Misángyi Ottót²⁰ nevezi ki (Püski, 1996: 82.).

¹⁹ 1928 és 1940 között Testnevelési Főiskola tanulmányi igazgatója, valamint cserkészvezető.

²⁰ 1941 és 1945 között a Testnevelési Főiskola igazgatója.

3. 3. A teljes fordulat

A náci Németország, valamint a hazai szélsőjobboldali körök 1941 tavaszától radikális erősödése miatt az éppen aktuális Teleki-kormány kénytelen volt meghozni azt a döntést, hogy a hazai testnevelés és sportirányítás megmaradt klebelsbergi alapjait is eltöröljék. Ennek köszönhetően érvényre jutott egy legfelsőbb sportvezér kiállításának gondolata, aki nem csak jól csengett már a birodalmiaknak is, hanem személye garanciát jelentett arra is, hogy a hazai testnevelés és sport további átalakításokon mehet keresztül. Ezzel egy időben kiszorították a magyar sportéletből a zsidó származású sportolókat, amivel a szélsőjobb követeléseinek hangját is elcsitíthatták. Ezt követően már csak egy lépés volt, hogy a magyar testnevelés és sport militarizálása megtörténjen, az erre vonatkozó átalakítási javaslatok pedig 1941 márciusában kerültek megvitatásra Hóman Bálint, a német Hans von Tschammer²¹ és Tárczay-Felicides Román²² által (Kun 1996: 606.).

A magyar sporttörténelemben legendássá vált 5520/1941-es kormányrendeletet augusztus 13-án már a Bárdossy-kormány juttatta érvénybe, aminek köszönhetően megszűnt az OTT, amivel párhuzamosan a politikai és a költségvetési működési kör is megcsonkításra került, amivel korábban a kultusztárca rendelkezett (Kun 1996). Az OTT helyett kialakításra került az Ifjúság Honvédelmi Nevelése és Testnevelése Országos Szervezetként elismert, német mintára épülő mozgalom, aminek köszönhetően Magyarország szinte minden sporttevékenységben részt vállaló rétege bevonhatóvá vált honvédelmi feladatok elvégzésére is. A szervezetet két szerv felügyelte, így a Honvédelmi Minisztérium hatáskörébe tartozó LESOK utódjaként megalakított Leventeegyesületek Országos Központja, valamint a Toldi Miklós Honvéd Sporttanár és Vívómesterképzőből átalakult Honvéd Központi Testnevelési Intézet. Ezen felül a szervezetben helyet kapott még az Országos Sport Központ, valamint ennek társadalmi szerve, a Nemzeti Sport Bizottság is, míg a VKM hatáskörébe sorolták a többi katonai-, testnevelési-, valamint olimpiai ügyeket intéző hivatalt.

²¹ Hitler hatalomra kerülése után Németország összes sport területe az ő irányítása alá került.

²² 1940-től sportügyek vezetője a VKM-ben.

Az új rendelet alapján több tucatnyi sportklub, köztük az MTK, az MTE, a Duna, az Újpest Evezős Egyesület, a győri Hungária is beszüntetésre került. Akadtak egyesületek, amelyek csak a névváltoztatással tudták átvészelni a háborús időket, így a budapesti Vas- és Fémmunkások SC a Kinizsi nevet vette fel, majd később Nemzeti Vasas SE névvel élt tovább. A Nemzeti Sport Bizottság²³ 1943 tavaszán egy határozatban döntött arról, hogy a női sport fejlesztésének érdekében Budapesten és a vidéki városokban is direkt nőknek szánt sportnapokat szerveznek, aminek köszönhetően főként a torna-, a kézi- és a kosárlabda, valamint az úszás terén megszorodtak a női sportolók (Kun 1996: 607.).

A sportpolitika ezt követően egyre kapkodóbbá vált, ezáltal egyre népszerűbbé váltak itthon a sportzászlók és a védőszent kultuszok is. Az OTT megszűnésével csak átmenetileg, de mégis kegyvesztetté vált Prém Lorándot²⁴ előbb a Magyar Olimpiai Bizottság elnökévé választották, majd pénzügyminisztériumi osztályvezetővé nevezték ki. Szukováthy Imrét ezen felül közoktatásügyi osztályvezetővé választották meg egyfajta kárpótlásul. Az ifjúsági mozgalmaknak álcázott megmozdulások és kampányok azonban a látszat ellenére sem a magyar sport fejlődésének ügyét szolgálták többé. 1943-tól azonban a kormány újabb lépéseket tett a női sportolók előretörésének érdekében, így novembertől megjelentek a pályákon az első lányleventékből álló sportosztagok. A háborús bombázások felerősödése miatt azonban a sport iránti mesterségesen gerjesztett lelkesedés egyre inkább elülni látszott.

3. 4. A frontvonal utáni úr és a helyreállítás problémája

Miután a magyar lakosság felett elhaladt a frontvonal, eltemették a harcokban elhunyt honfitársakat, megpróbálták eltüntetni a romokat, ezen felül pedig teljesíteni a magukat felszabadítónak beállító katonaság egyre nagyobb és egyre teljesíthetlenebb igényeit.

Miután a harc hevei és emlékei elültek, a feszültség pedig oldódni kezdett, olyan újabb problémák merültek fel az országban, mint az állandó járványveszélyek, vagy az éhezés,

²³ Továbbiakban: NSB

²⁴ Prém Loránd: 1939 és 1941 között az OTT ügyvezető alelnöke.

így a háború után hosszú heteknek és hónapoknak kellett eltelniük ahhoz, hogy a sport ismét szerephez jusson az emberek életében.

A háború tönkretette a lakóházakat, a gyárakat, az utcákat, ezzel egyetemben azonban az embereket is, akik elfelejtették, milyen jó is játszani. Az embereket szó szerint riasztották a romokká vált stadionok, az összeégett lelátók, a kifosztott raktárak, vagy a gyakran lövészárókká és romhalmazzokká vált sportpályák abszurditása.

Sokak számára érthetetlen volt akkoriban, hogy a megszállás után, a gyakran éhező, nélkülöző és máról holnapra élő emberek között kik voltak azok a kevesek, akik tudtak energiájukból arra is áldozni, hogy mindennapjaik betevő falatjainak megteremtése mellett a mozgás örömeinek újraélesztését is előterjessék.

A Szegedi Népakarat 1944. október 20-ai lapszámában látott napvilágot például a háború alatti első olyan cikk, ami „Az új világ sportja” szalagcímmel arra hívta fel az embereket, hogy ismét pezsdítsék fel a sportéletet. Ezt követően a Debreceni Néplap, a szentesi Magyar Alföld, a pécsi Új-Dunántúl és még számtalan egyéb lap is hasonló felhívással szolgált, tehát a médiának nagy szerepe volt a sport ismételt fellendítésében. Nem sokkal a sajtó általi mozgósítást követően, 1944. december 3-án hívták össze a Szegedi Központi Sport Bizottság első és egyben alakuló ülését, ahol határoztak mindenekelőtt az iskolai tornatermek helyreállításáról, valamint a sportélet újbóli beindításáról is (Kun 1996: 607.).

Mondhatni törvényszerű volt, hogy az első sportesemények és edzések a szovjet hadsereg és azok szövetségeseinek közbenjárásával, illetve szigorú felügyelete mellett történtek. A szovjet és román katonák áldásos munkájának is köszönhető az, hogy hamar feléledt a hazai sportélet, így a szovjetek Szegeden, Szentesen, Békéscsabán és Cegléden, a románok pedig Mátészalkán, Debrecenben és Makón segítettek ebben. A feljegyzések szerint a vajdasági jugoszláv katonaválogatott 1944 karácsonyán már focimeccset játszott a pécsi válogatottal, amelyet elvesztettünk 4:2-re. Az új esztendő elején előbb a Szegedi MTE, majd a Debreceni MTE is rendezett házi versenyeket, amelyeket torna- és ökölvívó bemutatók színesítettek.

3. 5. Sportvezetési reformok, a politikai hatalomátvétel előkísérleteként

A sportélet fellendülése természetesen több fronton is zajlott, ám minden egyes apró-cseprő mozzanatát nem jegyezték fel a krónikák, de a politikai életben is megindultak a változások.

Ennek egyik előszele volt, hogy 1944. december 2-án Szegeden, a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front elfogadott egy olyan közös programot, amelynek keretein belül az újjáépítésen dolgozó különféle népi szervezetek felvették a nemzeti bizottság nevet, és leszögezték, hogy a helyi tagozatokban a pártok is jelentős szerepet vállalnak majd.

Az első konkrét tettekre azonban 1945. január végéig kellett várni, miután az ígéreteket nem akarták gyakorlati tények is alátámasztani. Ekkor a Budapesti Nemzeti Bizottság letette a Legfelsőbb Sport Tanács alapjait, ám elfeledkeztek a kisgazdapárti képviselőtről. A legaktívabb kommunista párt eközben Szegeden már el is kezdte kiépíteni a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség²⁵ egyes pozíciót, ám a budapesti Nemzeti Sport Bizottság keretein belül inkább a szociáldemokraták közigazgatási rutinja élvezett dominanciát. Ezt mi sem bizonyítja jobban, minthogy a testület első felállításában 12 Szociáldemokrata Párt, 1 Független Kisgazdapárt, 1 Nemzeti Parasztpárt és egy független képviselő kapott helyet (Kun 1996). A MADISZ erre kívánt válaszolni, amikor a kommunista párt a szervezeten belül önálló sportközpontot hozott létre, március 19-re pedig megalakították az Magyar Kommunista²⁶ Párt Központi Vezetőség Sport Osztályát is, amihez hozzátartozott, hogy később megváltoztatták még az NSB személyi összetételét is, és öt főre duzzasztották az Legfelső Sport Tanács létszámát. Ettől a ponttól kezdve szinte már csak egyetlen lépés volt, hogy meginduljon a rajzás a nyíltan pártjellelű sportközpontok körül. Természetesen voltak, akik ezt nem vállalták fel, de a szociáldemokraták inkább a nyíltság mellett voksoltak, így ők a Barátság, a kisgazdák a Kinizsi, a nemzeti parasztok pedig a Kossuth sportközpontot alakították meg. 1946 végére már négy szervezet befolyásolta a hazai sportéletet, mintegy 1200 sportklub segítségével, ám maradandó nyomot csak és kizárólag a MADISZ-nak sikerült hagynia a magyar sporttörténetben (Kun 1996: 608.).

²⁵ Továbbiakban: MADISZ

²⁶ Továbbiakban: MKP

A két munkáspárt, amelyek egymással látens szövetségben léteztek, 1945. május 31-én megalakította a Munkás Sport Központot²⁷. Az MSK teljes egészében rendelkezett az OSK korábbi leventeegyesületek vagyonával, amelyek nem csak azt segítették elő, hogy hamar felemelkedjenek, hanem azt is, hogy egy kis anyagi támogatást kaphassanak a kis híján nyomorúságos körülmények között létező sporttársulatok, sőt mi több, a későbbiekben sportszereket és sportfelszereléseket készítő műhelyeket is alapítottak.

A háború utáni Magyarország sportélete 1945 közepére kezdett éledezni, és ez a politikai torzsalkodások ellenére is érezhető volt. Április 24-től már hivatalos lapja volt a magyar sportéletnek az NSB-nek hála, amely a későbbi Népsport alapjainak megteremtését jelentette. Május 1-jét a Munkás Testedző Egyesület, valamint az addigra már többnyire újjászervezett szakszövetségek igencsak látványos sportbemutatókkal ünnepelték meg, vetélkedők, tornabemutatók, néptánc és egyéb programok mellett, a rendezvényre a Millenáris Sportpályán²⁸ kerül sor. Május 7-én az egykori budapesti klubok, így a Vasas és a Ferencváros is új életre keltek, és megkezdődtek a fővárosi labdarúgó bajnokságok is.

Az MSK indítványozására 1945 augusztusában került sor az I. Országos Sportnapokra, ami az első olyan esemény volt a háború után, mely Nyíregyházától Sopronig teljesen megmozgatta a sportkedvelő embereket, de főként a fiatalságot. Budapesten ekkor már tornász bajnokságot és Gran Prix-et is rendeztek, de a hazai és a nemzetközi sportélet fellendítésében igazi sikerek és mérföldkönek számított, amikor sor került a magyar és osztrák labdarúgó válogatott 83. és a 84. barátságos találkozójára.

Az I. Országos Sportnapok keretein belül került összehívásra az I. Országos Sportkongresszus is, amelyben a munkássport-mozgalmak megváltozott célkitűzései mellett szóba került az ifjúság aktuális sportélete, a vidéki sport problémája, az új beállítottságú szakkaderképzés, valamint már az Olimpia is. Még az év őszén újabb országos eseményre került sor, amikor elindították a legtöbb osztályra kiterjesztett, az általános iskolák testnevelési tantervének kidolgozásának előkészítését (Kun 1996: 608.).

²⁷ Továbbiakban: MSK

²⁸ Millenáris Sportpálya: budapesti sportpálya a XIV. kerületben, Zuglóban.

3. 6. Új utak a nemzetközi sportkapcsolatokban

A hazai sportélet normalizálódását követően a háború után nehezen fordulhattunk külföld irányába, de az új politikai berendezkedés bizonyos szabályokkal engedélyezte, hogy újra megkezdődjenek a különféle nemzetközi sportesemények, amelyek leginkább a határhoz közeli városok, így Miskolc, Debrecen, Szeged, Pécs és Kaposvár kiváltságai voltak. Az efféle nemzetközi megmérettetéseket a vasutas egyletek tagjai már 1945 májusától szorgalmazták, és november elejéig több mint 30 sporttalálkozóról készültek feljegyzések, amelyek között 15 román-magyar, 12 osztrák-magyar és 7 jugoszláv-magyar összecsapásról tudunk. Az akkor még spontán, vagy leginkább személyes ismeretség alapján megszervezett sportesemények mellett lassan új, összességében három fő irányvonal kezdett kialakulni a nemzetközi kapcsolatok terén:

1. 1945. november 9-én Magyarország hivatalosan is nyitott a Balkán felé, amikor Barcs Sándor vezetésével az NSB Belgrádba utazott annak érdekében, hogy megállapodásokat kössenek az ottani sportélet vezetőivel. A tárgyalások később folytatódtak, ahol újabb mérföldkő érkezett el, hazánkat ugyanis bekapcsolták a Balkán Játékok versenysorozatba. Az 1947-ben a bukaresti, a belgrádi, a ljubljanai, a szófiai és a budapesti atlétika, labdarúgó, sportlövész, torna, sakk és birkózás, valamint úszó és vízilabda sikereink után a rendezőbizottság úgy ítélte, hogy az 1948-as versenysorozatban a nyitó és a záró ünnepséget is Budapestre bízzák. Mivel azonban a versenyeken a csehszlovák és a lengyel sportolók is hivatalosak, ezt a sorozatot már Balkán-Közép-Európai Játékok névvel találjuk meg a magyar sporttörténelemben. A magyarok a durrazói, a szófiai és a zágrábi versenyeken vettek részt úszó és műugró, röplabda, valamint birkózó versenyszámokban. A szovjet fellépések miatt a magyar versenyzők nem vehettek részt a többi rendezvényen és versenyen (Kun 1996: 609.).

2. 1946-ban a magyar sportélet egyik mérföldkövének tekinthetjük, miután hazánk felújította sportkapcsolatait a nyugati országokkal, és részt vehettünk a Főiskolai Világbajnokságok téli és nyári játékein is, amit az Oslói Atlétikai EB, a Stockholmi Birkózó EB, majd már 1947-ben a Dublini Ökölvívó EB követett. Még ennél is nagyobb jelentőséggel bírt talán az, hogy a NOB titkársága az 1947 februárjában Lausanne-ba kivitt magyar küldöttség számára megesősítette, hogy hazai sportolók is részt vehetnek már az

1948-as St. Moritzban induló Téli-, valamint a Londonban megrendezésre kerülő Nyári Olimpián. Ezt követően 1947. február 16-án megalakult a Magyar Olimpiai Bizottság, amely egy komplett intézőbizottságot jelölt ki annak érdekében, hogy a londoni olimpiára Magyarország is a lehető legjobb és legfelkészültebb sportolókkal tudjon kiállni.

3. 1947 áprilisában megkezdődtek a tárgyalások a Szovjetunió Állami Testnevelési és Sportbizottsága, valamint a Magyar Sport Főtanács vezetői között is. A Moszkvában megrendezett, és a hazai sporttörténet egyik legfontosabb eseményeként számon tartott összejövetelen a magyar sport jövője is szóba került, ezen felül pedig tárgyalások folytak a Szovjetunió nemzetközi és NOB tagsági támogatásáról, különféle sportági találkozókról, valamint a két ország sportvezetőinek találkozásáról tapasztalatcsere céljából. Még 1947 augusztusában el is jutott hazánkba az első hivatalos szovjet sportküldöttség, velük együtt pedig a Moszkvai Torpedó labdarúgói, akik barátságos mérkőzéseket játszottak a fővárosban és vidéken egyaránt.

3. 7. A szovjet típusú sportszerkezet létrehozása

Miután 1947. február 10-én megkötötték a párizsi békeszerződést, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság²⁹ tagjai – angolok, amerikaiak és franciák – lassan elhagyták hazánkat, így Moszkva végre lehetőséget kapott arra, hogy a MKP segítségével az ország közigazgatásában bevezethessék a szovjet mintát.

Az átalakításhoz egyfajta modellként a hazai sportapparátust vették alapul, ami azért történt így, mert az MKP itt már olyan kulcspozíciókat szerzett magának, amelyek megingathatatlanok voltak. A hazai köztudat a magyarországi élsporthoz – meglepő módon a többi szocialista országgal ellentétben – a racionálisnál lényegesen nagyobb társadalmi és emocionális illúziókat is fűzött. A hazai sportéletben ugyanis még mindig meghatározó maradt a lakosság által az 1930-as és 1940-es évek elején megtapasztalt apolitikusság, a mindig és mindenkor cselekvésre késztető nevelő hatású sporttevékenység. A valóságban azonban mindez már nem térhetett vissza, az sportvezetésben járatosak

²⁹ Fegyverszünet betartására és a kormányok ellenőrzése érdekében hozták létre a második világháború győztes hatalmai.

többsége ugyanis vagy börtönbe került, vagy nyugatra menekült, így a megmaradtak vagy az újak többnyire színlelt lelkesedéssel vállalták feladataikat. Az akkori honvédelmi miniszter Farkas Mihály és aktivistái erre a szférára támaszkodva kezdte meg az MKP 1947 novemberében bemutatott, majd a többi párt javaslatával kiegészített sportprogramjának kivitelezését.

Az átalakítási program, ami más területhez képest is igencsak szimpatikus volt, csakhamar sikeressé vált, amit nagyban megtámogattak az MSK és a Szakszervezeti Sportosztály által kivitelezett röplabda kampányok, labdarúgó mérkőzések, asztalitenisz-, atlétika-, birkózó- és sakkbajnokságok, falujáró sportnapok, tehetségkutató versenyek és iskolai sportudvarépítő akciók, amelyeket különféle tömegakciókkal és kupákkal biztosítottak be.

A vészesen közelgő londoni olimpiai eseményeinek köszönhetően a sportirányítás szocialista átszerveződési folyamatait alaposan felgyorsították, hiszen rengeteg volt az ezzel kapcsolatos sürgető feladat. 1948. március 5-én így Hegyi Gyula vezetésével megalakult az Országos Sporthivatal, ami a hazai sportélet egyesületeit és fórumait anyagi támogatásokkal, nemzetközi programok koordinálásával, és a függetlenített apparátusok fenntartásának átvállalásával támogatta, illetve ellenőrizte és irányította. Ekkor kezdődött meg a hazai sportélet védőbástyájaként is emlegetett Népstadion alapozása, valamint az Alkotás utcai Vöröskeresztes Kórház átalakítása, amiből hivatalosan is Országos Testnevelési és Sportorvosi Intézet lett (MOB, 2013). Ebben az időben épült újjá és bővült ki a Testnevelési Főiskola is, de a vidéki pályák épületeinek rendbetételét is elrendelték.

Ezzel egyetemben a MOB Intéző Bizottságának közbenjárásával több edzőtábort is létrehoztak az országban, így Sikondán, a Szabadság-hegyen, Pécsen, a Balaton környékén. A táborok jellemzője volt, hogy londoni klímát tudtak biztosítani a felkészülő sportolóknak. Az itt megszervezett étkezési, edzési, illetve pihenési lehetőségek össze sem voltak hasonlíthatók azokkal a lehetőségekkel, amelyekkel a sportolóknak otthoni körülmények között kellett szembesülniük a hiánygazdaság, és a jegyrendszeres étkeztetés után. A nagy igyekezet ellenére azonban mindenki számára nyilvánvaló volt, hogy az olimpián elért óriási sikerek sokkal korábbról gyökereztek, így a 10 arany, az 5 ezüst és a 13 bronzérem még a korábbi rendszerek hozadéka volt.

A londoni olimpiát követően azonban már megmutatkozott a magyar sportpolitika hozadéka is, a Budapesten 1949-ben megrendezett X. Főiskolai Világbajnokságon ugyanis

46 aranyat, 41 ezüstöt és 26 bronzot szerzett a magyar csapat, ami szó szerint feltüzeltte Farkas Mihályt, és az általa irányított szerveket, így elkezdődött a még szervezettebb, és még alaposabb átalakítása a hazai sportéletnek.

3. 8. Színre lépnek a tanácsadók

A sport intézményébe rendszeresen beleavatkozó pártvezetés igényeit az egyéb intézkedések mellett még a sportirányítás központosítását elősegítő átszervezések sem tudták maradéktalanul kielégíteni. Ahhoz, hogy a szovjet mintát minél tökéletesebben átvegyék, a párton keresztül szovjet tanácsadók, mondhatni felügyelők kerültek felkérésre egyenesen a Szovjetunióból, mert az elmélet szerint ezek a tanácsosok olyan nagy tapasztalattal rendelkeznek, hogy segítségükkel könnyedén előremozdítható lenne hazánk sportélete is.

Az első két szovjet tanácsadó érkezésére 1950 tavaszáig kellett várni, és Budapestre érkezésüket követően szinte azonnal hozzáláttak a sportmozgalom központosítását és összefogását megcélzó tervek kidolgozásához, méghozzá testületi szinten, így az MDP Sportkollégium, vagy az OSH sportosztály keretein belül (Sipos 2003).

A tanácsadó páros 1951 márciusára teljes egészében elkészült jelentésével is, amiből kiderült, hogy a magyarországi helyzet rendkívül kiábrándító, mert az ellenség már beépült mind a megyei, mint a járási, mind a városi testnevelési bizottságokba is. Szintén éles bírálatnak vetették alá az Országos Torna és Sportbizottságot³⁰ is, amelynek átszervezését vontatottnak nevezték, a pártszervezetet pedig gyengének titulálták, de megállapították azt is, hogy a sportolók jelentős részét nem tudták meggyőzni az átszervezés előnyös hatásairól. Ezt követően a szovjet tanácsadók heteken belül hozták létre az új egyesületeket, ami a párt közbenjárásával könnyedén meg is történt. Ez egyet jelentett a szovjet minta átvételével, vagyis a központi sportegyesületi rendszer bevezetésével (Sipos 2003).

A reformok által több mint 10 különféle, többnyire ipari, állami, mezőgazdasági és oktatási sportegyesület került létrehozásra, amelyekkel sikerült lefedni a társadalom szinte minden

³⁰ Továbbiakban: OTSB

rétegét. A területi és a városi szintek, valamint a helyi sportkörök munkáját így átvették az egyes ágazatokhoz létrehozott sportközpontok vezetői.

Az újonnan bevezetett sportegyesületi szisztéma ugyanakkor nem a szerkezetét, hanem az elnevezéseket tekintve is követte a szovjet mintát. Az első elképzelések alapján így a bányászok és a vegyipari dolgozók a Szikra SE, a bőr- és textiliparban dolgozók a Vörös Lobogó, az építőmunkások az Építők SE, a vasutasok, a postások és a közlekedésiek a Villám SE, a kereskedelemben és a pénzügyi területen dolgozók, valamint a vendéglátósok a Lendület nevű sportklubban kaptak helyet. A közalkalmazottak, a pedagógusok, valamint az egészségügyi dolgozók ezen felül a Vörös Csillag SE, az állami gazdaságok, a gépállomások és a tszcs-k dolgozói pedig a Traktor SE keretein belül gyűltek össze. Egyedül a fémipari dolgozók számára maradt meg a jól ismert és bejáratott Vasas elnevezés.

A hazai sportélet 1949-re teljesen felpezsdült, ám a leginkább a fővárosra és a szocialista ipari központokra koncentráló sportfejlesztések, az egységes szabályzat alapján folyósított juttatások és az edzőtáborokban alkalmazott gyakran kíméletlen módszerek a sikermanipulációknak csak az egyik oldalát jelentették.

Hazánk sikerei ugyanis az 1950-es években is folytatódtak, így 52-ben a Helsinkiben 16 aranyat, 10 ezüstöt és 16 bronzot söpört be, labdarúgó-válogatottunk pedig két vereséget leszámítva minden meccsén győzelmet aratott 1950 és 1955 között. Ezen felül elképesztő sikereket értek el asztaliteniszezőink, vízilabdázóink, atlétáink, vívóink, birkózóink, ökölvívóink, tornászaink és úszóink is, legyen szó világbajnokságról, Európa bajnokságról vagy akár egyszerű barátságos sporteseményekről.

4. Az Aranycsapat megszületése

Az 1948 utáni Magyarországon a korábban bevett módszerekkel ellentétben a sport államosításra került, aminek köszönhetően a kérdéses szférát teljes egészében a pártállam szakszervezeti köntösébe öltöztették fel. Ezáltal minden központosításra került, mindent egy központi akarat és irány vezérelt, de közben a Rákosi-rendszer rengeteg pénzt is áldozott a sportra, különös tekintettel a labdarúgásra.

Amennyiben a nyugati világhoz viszonyítjuk, hazánkban igencsak alacsony volt az életszínvonal, ez viszont mégis kedvezett a versenysportnak, hiszen az élvonalba kerüléssel bárki számára kitörési lehetőség kínálkozott a fiatalok számára. Összességében tehát kijelenthető, hogy nagyon megérte válogatott labdarúgónak lenni akkoriban, de nem csak a jó fizetés miatt, hanem azért is, mert a legjobbak számára megnyíltak a határok, és olyan helyekre juthattak el, ahová egy átlagos ember normál esetben soha. Ilyen társadalmi viszonyok kellettek ahhoz, hogy Magyarországon megszülethessen az Aranycsapatként emlegetett csodacsapat. Az együttest még ma is szinte mindenki név szerint ismeri hazánkban, hiszen megnyerték a helsinki olimpiát, ezen felül pedig fölényes győzelmet arattak az, akkor már 90 éve veretlen angol labdarúgó válogatott felett. Hiába emlékszik azonban mindenki az aranycsapatra, az ismert felállásban mindössze négy meccset játszottak le együtt, így 1953. május 17-én az olaszok ellen Rómában, 1953. november 15-én a svédek ellen Budapesten, 1953. november 25-én az angolok ellen Londonban, valamint 1954. április 11-én az osztrákok ellen Bécsben. További érdekesség, hogy a jól ismert aranycsapat egyetlen alkalommal sem tudta befejezni a meccset a kezdőfelállásban, avagy a legendás összeállításban, hiszen a mind a négy alkalommal változott a felállítás a cserék miatt a mérkőzés befejezéséig. A magyar válogatott ugyanis abban az időben 25-30 főből állt, és ez a létszám két részre, „A” és „B” válogatottá lett felosztva, és ahová egy idő után csak nagyon nehézkesen lehetett külsősként bekerülni.

A második világháborút követően Gallowich Tibor, az egykori legendás kapus és sportújságíró lett a válogatott szövetségi kapitánya. Az edzői teendőket ezen felül a Hungária egykori kiváló focistája, Sebes Gusztáv látta el. Ez a felállítás azonban 1948 után megváltozott. Gallowich Tibor helyére például egy háromtagú válogatott bizottság került, az addigi edző, Sebes Gusztáv mellett Kléber Gábor – a Hungária másik egykori

szárjátékosa –, valamint Mandik Béla – akit akkoriban az utánpótlás keresés egyik kiválóságaként tartottak számon – kapott helyet a csapat irányításában. A triumvirátus azonban annyira különböző személyiségekből állt össze, hogy habár a válogatott egyre sikeresebbé vált, a közöttük kialakult nézeteltérések odáig vezettek, hogy a közös munkát már képtelenek voltak együtt folytatni tovább, így közös megegyezéssel a bizottság feloszlatta magát. Ezt követően 1949. január 6-án az MLSZ elnöksége Sebes Gusztávot egyedül kérte fel arra, hogy lássa el a válogatott szövetségi kapitányi teendőit, amit 1956 nyaráig a megrögzött kommunista szemléletet szem előtt tartva többnyire sikeresen kivitelezett. A kezdet azonban nehéz volt, az új kapitány ugyanis első meccsén óriási vereséget szenvedett, így a magyar válogatott 5:2-re kikapott a csehektől, ami egy alapos változást indított el a hazai együttes életében, így elkezdődött a fiatalítás időszaka. A lassabb, netán bizonytalan, vagy csak meghatározott posztokon bevethető játékosokat így fokozatosan felváltották a fiatalabb, ezen felül pedig gyorsabb, technikásabb és több poszton is felhasználható játékosok. A fiatalítás sikert is hozott a magyar válogatott számára, hiszen az első intézkedéseket követő évben sorozatban nyerték a mérkőzéseket, amelyek közül az egyik meghatározó az osztrákok elleni fölényes diadal volt a bécsi Prater Stadionban. A szomszédos nyugati állammal ugyanis a háború befejezése paradox módon újabb háborút robbantott ki, ami a foci pályán zajlott, ahol egészen 1949 október 16-ig kellett várnia a magyar válogatottnak, hogy győzelmet arasson³¹. 1950. május 14-én aztán Budapesten ismét visszaállt a régi rend, az osztrákok ugyanis visszavágtak a korábbi vereségért³². Ettől a ponttól kezdve azonban a magyar nemzeti válogatott jó ideig egyetlen vereséget sem szenvedett a nemzetközi mérkőzéseken, még hozzá egészen az 1954. június 4-én bekövetkezett berni meccsig³³.

A nemzetközi mérkőzések és azok sikere, valamint a szüntelen reformáció és kísérletezés hatására aztán kialakult egy olyan magyar válogatott, ami világszerte képes volt felhívni magára a figyelmet a kiemelkedő eredményekkel. A négyéves veretlenségi sorozat alatt természetesen folyamatosan zajlottak a változtatások, így a szövetségi kapitány legalább

³¹ A magyar válogatott izgalmas meccsen a bécsi Prater Stadionban 3:4-re legyőzte barátságos meccsen Ausztria nemzeti csapatát.

³² Az osztrák válogatott hazai pályán, fordulatos meccsen 65 ezer néző előtt aratott 5-3-as diadalt a hajrára elfáradó magyar csapat felett.

³³ A rekordokat felállító Aranycsapat kikapott a világbajnokság döntőjében 60 ezer néző előtt az esélytelennek tűnő német válogatott csapattól 3-2-re.

40 játékost próbált ki, akikből 15-16 futballistát, hazánk legjobbjait válogatták össze, akiket bármikor bevethettek az úgynevezett „A” válogatottban.

Az újdonságokkal egyetemben megújításra került a hagyományos Wing Midfielder rendszer³⁴ is, így az MTK által alkalmazott 4-2-4-es felállítás tökéletesítéseként új elemek jelentek meg a sportág technikai fejlődéstörténetében. Óriási újdonság volt például a széleken játszó focisták hátravonása, a támadók állandó helycseréje, valamint a középpályások végleges hátraküldése. Ezt az új szisztémát önéletrajzi könyvében Buzánszky Jenőnek sikerült a legjobban elmagyaráznia, ahol kifejtette, hogy az egykori aranycsapatban a módszer lényege az volt, hogy a középpályáról egy-egy játékos visszazárt a védelembe, amikor szükség volt rá, ezáltal tehermentesíteni lehetett Lóránt Gyulát. A visszazáró szerepét általában Zakariás József töltötte be. Eközben papíron öt csatárból az akkori válogatott egyet mindig hátravont azért, hogy erősítse a fedezetsort, ez pedig nagyszerűen megfelelt Hidegkuti Nándornak, aki álcenterként szerepelt a pályán. A jobb- és a balhátvédek ezen felül gyakran előrefutottak, miközben a pálya középpontján Bózsik dominált, így az ő feladata volt Zakariás passzából előrevinni a labdát. Amikor a labda megindult előre, valaki mindig előreszöktette az egyik támadójátékost, rendszerint Puskást, és amennyiben az ellenfél nem vette észre a cselet, akkor az akció többnyire gólból végződött. Természetesen ehhez szükség volt ahhoz is, hogy minden támadó nagyszerűen és pontosan lőjön távolról, valamint ahhoz, hogy mindkét szárnyon meg tudják bontani az ellenfél erős védelmét. Ezt a feladatot az aranycsapatban a jobb szárnyon a Fradi berkein belül összecsiszolódtak Budai László és Kocsis Sándor kiviteleztek, a balszárnyon pedig a Puskás-Czibor duó, akik a Honvédben alakították ki technikájukat. Az aranycsapat titkát jelentette még továbbá, hogy rengeteget és nagyon gyorsan tudtak futni a játékosok, miközben a középpályások és a csatárok alaposan kitágították támadóterületüket, a rengeteg és egyben kiszámíthatatlan helycserével pedig képesek voltak szétzilálni az ellenfél védelmét is, alaposan leszűkítve ezzel beavatkozási idejüket. Ez volt az a játék, amit hosszú éveken át a világon senki sem tudott leutánozni (Sándor 2007: 117.).

A magyar válogatott tehát 1950 júniusától a fenti taktikának köszönhetően nem szenvedett

³⁴ Tulajdonképpen a 4-2-4 rendszer, amely négy hátravédből, két fedezetből és négy csatárból állt. Előszóval alkalmazta Sebes Gusztáv.

vereséget egészen a világbajnoki döntőig, 1954. július 4-ig, 32 találkozón veretlen maradt, és 28 mérkőzést vezényelt le az edző sikerrel, valamint 144 gólt lőttek, miközben ők maguk csak 32 találatot kaptak. A csapat rengeteg olyan mérkőzést vívott, amire a nemzetközi sportvilág és sajtó is felkapta a fejét, elég csak az 1952-es olimpia elődöntőjére gondolni, ahol a címvédő svédeket 6-0-ra verték, vagy az 1953-as angliai mérkőzésre, ahol az otthon 90 éve veretlen angolokat győzték le 6-3-ra. Ebből a sikerből azonban leginkább a politika profitált, hiszen a párt számára ezzel a sikerrel próbálták megnyerni az ország lakosságát (Zalka 2003).

5. Sajtó és propaganda Magyarországon

A második világháborút követően amikor szóba került az értékrendszer megváltoztatása, akkor az nem jelentett mást, mint a szocialista értékrendszer bevezetését. Az érték így csakhamar a párt, a munka, valamint az idealizált társadalom lett, amivel egyszerre megszűntek a közélet, valamint a magánélet közötti, korábban jól elkülöníthető, éles határvonalak, az egyén helyett pedig kizárólag a közösség lett a fontos. Ez az elnyomás, valamint változás 1948 és 1956 között volt a leginkább meghatározó, hiszen ekkor mindennel, az erőforrással és a munkaerővel is a központi hatalom rendelkezett, miközben céltudatos propagandát folytattak azért, hogy a társadalom mielőbb átnevelésre kerüljön (Romsics 1999: 340.).

A propaganda a latin propagare latin szóból ered, ami azt jelenti: terjesztés, terjeszteni. A propagandának egyetlen célja van, hogy befolyásolja és meggyőzze az embereket arról, amit a hatalom, vagy mások szeretnének. A leggyakrabban a politika használja a propagandát annak érdekében, hogy népszerűsítsen valamilyen szemléletet vagy felfogást, netán eszmerendszert. Ezzel az eszközzel élt abban az időben a kommunista rezsim is, ami olyan hatásos volt, hogy a rendszer által képviselt ideológia mindenhová beszivárgott, amit elősegítette, hogy államosításra kerültek az iskolák, a mozik, de még a könyvkiadók is, a többpárti sajtót pedig központilag beszüntették. A nyomtatott sajtó még a legmodernebb médiumok és kommunikációs eszközök, így a mozi vagy a rádió terjeszkedésének ellenére is megőrizte elsőszámú hírközlő szerepét, valamint befolyásolta az emberek véleményalkotási szokását. A sikeres propaganda miatt viszont a korábban jellemző sokszínűség eltűnt, ami jellemző volt az irodalomra is, például Madách Imre: Az ember tragédiája című művét a pesszimista hatás miatt betiltották. Az 1950 és 1956 közötti időszakban a korábbi 400-ról 60-70-re csökkent a hivatalosan működő hazai napi- és hetilapok számra, de az eladási adatok és a példányszámok növekedése így is megemelkedett. A 60-70 lapból ugyanakkor 20-22-t lehetett valódi politikai napilapnak tekinteni, amelyeket természetesen az egész országban terjesztettek. A többség az MDP pártlapját, a Szabad Népet olvasta rendszeresen, de mellettük nagy népszerűségnek örvendett a szakszervezetek lapjaként számon tartott Népszava, valamint a Magyar Nemzet is.

A sportrajongók igényeit abban az időben a Népsport elégítette ki, így minden esetben ez a lap számolt be a legfrissebb sporttörténekekről. Különösebb politikai különbség – értelemszerűen – az egyes újságok között nem igazán volt észrevehető, sőt mi több, még stílusok és nyelvezetük sem tért el egymástól, a nyelvhasználat tipikus kifejezéseit pedig az átalakulás hatására leginkább a hadseregbe jellemző szókészletből vették át az újságírók. A felszabadulási időszak során elsőként a koalíció tagjaihoz köthető lapok jelentek meg elsőként, így a Népszava, a Szabad Nép, a Szabad Szó, vagy a Világ.

A fordulatot követően azonban a sajtóra jellemző korábbi színesség fokozatosan elveszett, elszürkült, ez pedig a negyvenes évek végére azt eredményezte, hogy megszűntek az ellenzéki pártokhoz tartozó lapok, és az ötvenes évek elején már olyan újságok is eltűntek a standokról, mint a Kis Újság vagy a Szabad Szó. A két munkáspárt 1948-as egyesülését követően a magyar politikai lapstruktúra egy része ismét átalakulásra került. Ezt követően a Szabad Nép vált a Magyar Dolgozók Pártjának országos, az Esti Budapest – korábban Világosság – pedig a budapesti lapjává. Mindezzel egyetemben természetesen a szakszervezeti lapok, a tudományos folyóiratok és az ifjúsági sajtó is alaposan megváltozott.

Az államosítást követően azonban nem csak a lapok választéka szegényedett el alaposan, hanem tartalmuk tekintetében is átlagossá váltak. A napilapokra általánosan jellemzővé váltak a vezércikkek, valamint az olyan cikkek és beszédek közzététele, amelyek valamilyen vezető politikai személyiségtől származtak. 1949 és 1953 között a hazai sajtó és nyilvánosság történetében egy igazi mélypont következett be. Az írott sajtóból például olvashatatlan nyelvezetű közlönygyűjtemény vált, a didaktikus propaganda egyik eszközévé, méghozzá attól függetlenül, hogy korábban politikai, netán valamilyen szórakoztató hetilapról volt-e szó. A lapok – és ezzel egyetemben a rádiók – legfontosabb feladatává is a szocialista társadalom kiépítése, támogatása és mozgósítása vált (Valuch 2006: 174-175.).

A Rákosi-rendszer minden túlzás nélkül ellehetetlenítette hazánkban a politikai véleményalkotást, valamint az önálló lapkészítést is. A példányszámok többé már nem a teljesítménytől, a minőségtől vagy a cikkek exkluzivitásától függtek, hanem minden esetben a politikai vezetés döntésétől, amit még megindokolni sem kellett senkinek, hiszen minden központilag történt, így még a rotációs papír kiutalása is. Ezt követően politikai

sajtóban a vezércikkekből napról-napra az adott párt vagy pártszervezet hivatalos álláspontját olvashatták el a vásárlók. Természetesen a vezércikk mellett a párt politikai személyiségeinek nyilatkozatai kaptak még nagy szerepet, de a háttérben néhány világi hír, hirdetések, rádió-, mozi- és színházműsor, valamint fontosabb sporthírek is megfértek.

5.1. Sportpropaganda

A rendszer a sportot az ötvenes években egyfajta drogként alkalmazta, ami különösen a labdarúgás esetében mutatkozott meg. A futball ugyanis azokban az években a népi szórakoztatás egyik, ha nem a legsikeresebb lehetősége volt, aminek köszönhetően kiemelkedő jelentőségűvé vált. Népszerűségét elsődlegesen annak köszönhette, hogy néhány arisztokratikus sporttal ellentétben a labdarúgás igazi plebejus jelenségként indult, igazi csapatjáték volt, amihez sem különösebb felszerelés, sem speciális pálya nem kellett, így bárhol és bárki számára játszható volt.

Ezzel a magyar szurkolók úgy érezték – és ezt a sajtó rendszeresen meg is erősítette számukra –, hogy a győzelmekkel tulajdonképpen egyre nagyobb és egyre súlyosabb csapásokat mérhetünk az ellenségre. Ugyan a magyarok többsége még a hazai pályán megrendezett mérkőzéseken sem lehetett ott – a magyar mérkőzéseket is csak néhány tízezeren láthatták –, de például Szepesi György³⁵ rádióközvetítését hallgatva mindenki a lelátókon érezhette magát, míg a sportlapokból még az átlagemberek is megismerkedhettek olyan helyekkel, főként városokkal és országokkal, ahová egyébként soha nem juthatott el.

Az emberek tehát a lelátón, vagy a rádiók előtt ülve elfelejtették a mindennapok szürkeségét, így a magyar válogatott akkori sikerei talán többet jelentettek, mintha ezek a sikerek egy kiegyensúlyozott és sikeres társadalomban történtek volna, hiszen az egész ország nagyon súlyos, feldolgozatlan, kibeszéletlen és javarészt titkos traumák után volt, de a focinak köszönhetően ez a helyzet lehetővé tette, hogy mindez gyorsan megváltozzon. A társadalom ki volt éhezve a sikerre, és a páratlan sikereket produkáló aranycsapat megadta azt, amire ennek a társadalomnak szüksége volt, és nem csak egyfajta pótlékot, vagy vigaszt, hanem annál talán sokkal többet is jelentett az

³⁵ Az Aranycsapat tizenkettedik játékosaként emlegetik, aki bámulatra méltó lelkesedéssel tudott közvetíteni.

embereknek. Ha ugyanis a társadalom jelentős része nem érhetett el sikert, ha a borzalmakat követően még mindig nehezek a hétköznapok, legalább megnyugodott, hogy vannak olyan magyarok, akik a rádió és az újságok szerint – valamint természetesen a valóságban is – a világ más részein, de legalábbis valahol, valamiben kiemelkedően sikeresek, sőt mi több, ők a legjobbak (Morvay 2004).

Ezek után vélhetően már senki sem lepődik meg azon, hogy egy ilyen légkört követően az 1954-es labdarúgó világbajnokság döntőjében elszenvedett vereség miatt is okozott olyan nagy csalódást a magyarok számára, és miért is nyilvánult meg mindez akkor nyílt utcai tüntetésekben, amelyek nem a focisták ellen irányultak, hanem ha burkoltan is, de a politika kritikáját fogalmazták meg. Ez érthető is volt annak fényében, hogy amennyiben a győzelmet nemzeti dicsőségként állította be a hatalom, akkor viszont a vereségnek ezzel egyetemben nemzeti tragédiának kellett lennie (Botos-Gyarmati-Korom-Zinner 1988: 293-295.).

5. 2. Szabad Nép és a Népszava tükrében

A labdarúgás a második világháború után olyan fontos szerepet játszott a politikai életben, hogy még a politikai sajtóban is figyelmet kapott. Ennek tökéletes példája, hogy még a Szabad Nép és a Népszava is foglalkoztak a magyar sport, illetve a magyar foci legjobbjával. Nyilván terjedelem és mérték tekintetében a politikai és közéleti témájú cikkek mellett voltak különbségek, de a bajnoki fordulók és a válogatott mérkőzések eredményeit minden esetben tudatták az olvasókkal.

A Szabad Nép – miután hét illegális kiadott lapszámot is megélt – 1945. március 25-én végre legális formában is megjelenhetett, és az 1956-is forradalomig bezárólag a párt legfőbb lapjának számított, de 1956. november 2-án ezt a feladatot már a Népszabadság látta el. A pártlap, ami a hét minden egyes napján, még vasárnap is megjelent, a hierarchia csúcsán helyezkedett el. Átlagosan négyoldalmi terjedelemmel rendelkezett, de a hétvégéken esetenként hat, vagy nyolc oldalra is felduzzasztották a lapszámot. Az újságot a Magyar Dolgozók Pártjának központi lapjaként emlegették, amelynek címlapján az akkori trendeknek megfelelően egy vezércikk helyezkedett el, amelyből az olvasó a párt

aktuális álláspontját, állásfoglalását olvashatta el. Emellett kiemelkedő helyet foglalt el az újságban a párt kiemelkedő politikai személyiségeinek nyilatkozatai, valamint a termelési eredményekről és sikeres teljesítésekről szóló írások. A lap ezen felül minden számban közölt hirdetéseket, aktuális rádió-, mozi- és színházi programot, valamint a fentebb említett sporthíreket is, amelyek rendre az utolsó oldalon kaptak helyet. Az újság nagy szerepet játszott a propaganda hirdetésében, amihez a Szabad Nép félóra képében egy érdekes kezdeményezés is elindult. A kérdéses kifejezés az 1950-es évek első felében mindennapos használatban volt, és nem jelentett mást, mint a munkahelyen kötelező jelleggel megtartott félórás politikai vitát. Efféle Szabad Nép félórás baráti körök tömegesen alakultak meg az ország minden pontján, ami nem volt véletlen, hiszen a vitákon kötelező volt a részvétel minden dolgozónak. A rendezvények onnan kapták a nevüket, hogy a félórás vita során a Szabad Népből megjelent legfontosabb híreket és az aktuális vezércikket kellett kommentálni, méghozzá a kommunista állampárt álláspontjával való legnagyobb egyetértésben (Takács 2003).

A Népszava esetében hasonló struktúra és lapfelépítés volt a jellemző, mint a Szabad Nép esetében. Mint szakszervezeti lap, esetében is előnyt élvezett a kor ellenőrző politikája, így a lap például csak azután kerülhetett nyomdába, hogy átment a központi cenzúrán. A Népszava is napilap volt, azonban hétfőnként nem jelent meg. Átlagosan 8 oldalas terjedelemmel rendelkezett, de minden vasárnap 12 oldalon jelent meg, címlapján az aktuális politikai és szakszervezeti hírekkel, beszédekkel, nyilatkozatokkal, állásfoglalással. A második és a harmadik oldalakon külföldi kitekintés és hírcsokor volt, amelyek természetesen a többi, velünk egy sorsú országra koncentráltak. Az ötödik, a hatodik és a hetedik oldal ezen felül a szakszervezeti gondolatoké és cikkeké volt, ahol a kiemelkedő termelési adatok mellett szóba kerültek a legújabb találmányok is. Az újság ezen felül rendszeresen díjazta – természetesen a politika részvételével – az élenjáró dolgozókat, méghozzá a Népszava Vörös Tablóján, ami egyfajta dicsőségfal lehetett, ahol hétköznapi, de kiemelkedő teljesítményt nyújtó munkásokat mutattak be fényképpel és névvel ellátva. A Népszava utolsó oldalán rendszerint a színházi műsor, valamint a sporthírek kaptak helyet, de 1954-ben drasztikus változáson esett át az újságszerkezet, ami így jóval tagoltabbá, sokrétűbbé vált. Megjelentek benne például a múzeumi- és a színházi ajánlók, valamint az első keresztretjvények is, de közben természetesen az aktuális rendszer dicsőítése továbbra is a középpontban maradt (Takács 2003).

Amint fentebb már említve volt, mindkét lap foglalkozott az utolsó oldalakon a sporttal. Nyilván alaposság és hozzáértés terén közel sem volt olyan mértékű mindez, mint a Népszport esetében, de az így is észrevehető volt, hogy a labdarúgás mindennél fontosabb szerepet játszott, és ez különösen abban az időben volt igaz, amikor a magyar válogatott a csúcson volt. Kisebb-nagyobb különbségek azonban ettől függetlenül is észrevehetőek voltak a két politikai lap beszámolóí között!

A magyar férfiak természetesen már akkoriban sem különböztek túlzottan a mai magyar férfiektől, így a napilap kézbevétele követően elsőként a sporthíreket olvasták el, és csak ezt követően következhetett a többi rovat, illetve cikk. Mivel ezt már akkoriban is tudták, ezért nem volt véletlen, hogy a rendszer egyre drasztikusabb formában kezdte a sportot, de mindenekelőtt a focit felhasználni arra, hogy megerősítse az embereket a pártba vetett hitükben. Ez azonban odáig vezetett, hogy a hatalom önreklámozása már nem csak a gazdaságot, valamint az általános szellemi életet, hanem a sportot is utolérte.

Arra ugyanis már az ötvenes években rájöttek, hogy a sport a legjobb tömeglélektani manipuláció, az embereknek ugyanis példaképekre, hősökre, mai szóhasználattal élve sztárokra van szükségük saját sikereikhez. Ez hozzájárult a személyi kultusz megeremtéséhez, aminek köszönhetően országszerte, szinte sorban gyártották az élmunkásokat, amit mi sem bizonyít jobban, mint az imént említett Vörös Tabló a Népszavában, vagy a Szabad Népből rendszeresen visszatérő sztahanovista nyilatkozatok. Az ilyen élmunkásoknak azonban akkoriban túl sok tekintélyük nem volt, hiszen a nép is tisztában volt azzal, hogy valódi munka nincs a kitüntetés mögött. Az élsportolók ezzel szemben valamit ténylegesen letettek az asztalra, látványos eredményeket értek el, ezen felül pedig hitelesek is voltak, így sokkal jobban felnéztek rájuk, mint a mondvacsinált élmunkásokra. Ebből kifolyólag egyáltalán nem meglepő, hogy a Rákosi-rendszer igyekezett a lehető legjobban felhasználni a magyar labdarúgó válogatottat a politikai hatalom megszilárdításához.

A pártvezetés ugyanis jelentős hozamot tulajdonított a magyar futballsikereknek, amelyekben azt látták, hogy segíthetik a rendszer népszerűsítését, amire igencsak nagy szükség volt akkoriban. Bozsik Péter, avagy az aranycsapat legendájának, Cucunak a fia egy interjúban arról beszélt, hogy szerinte a rendszernek nagy szüksége volt a kiemelkedő

személyiségekre, hiszen az embereket már akkor sem volt nehéz a süllyesztőbe tenni, de sokkal ésszerűbb volt őket a kirakatba állítani és önreklámként tekinteni rájuk. A rendszer pedig sikeresen felismerte a futball reklámlehetőségét, ezért az aranycsapat játékosai a négy éves veretlenségi sorozattal többnyire tudtukon kívül járultak hozzá a rendszer sikeréhez és elfogadásához (Takács 2003).

Az aranycsapat kialakulásához tehát a társadalmi és a politikai viszonyok is kedvezőek voltak. Az 1940-es évektől szinte sorozatban aratott győzelmek alapján így a focisták váltak az új rendszer és az országimázs elsőszámú hirdetőivé és megalapozóivá.

5.3. Kommunikáció és manipuláció

A második világháborút követően, de sokkal inkább 1948 után a magyar társadalom gyökeres átformáláson esett át, amelyben kiemelkedő szerephez jutott a kommunikáció átalakítása, valamint a nyelv jelentéstartalmainak megváltoztatása is. A hivatalos, tehát nem hétköznapi nyelvhasználat jelentős elemei ugyanis többnyire a katonai nyelv szókészletéből kerültek összeállításra. Amennyiben például valamilyen reformáció, változás, netán átalakulás – legyen szó társadalmiról vagy politikairól –, akkor minden esetben a „harc” szinonimáját használták. Ha a változás a kulturális vagy a szellemi életre koncentrált, akkor kulturális frontokról, beszéltek, a termelést pedig csataként fogták fel, azt a szót pedig, hogy „hiba”, egyáltalán nem ismerték, helyébe az „ellenség támadása” lépett, miközben a békéért úgynevezett békeharc folyt. Abban az időben bármilyen kérdés is merült fel, a válasznak a párt tanításához hűnek kellett lennie, miközben senki sem érezhette magát sem magányosnak, sem elhagyatottnak, hiszen egy szocialista ország, egy szocialista tábor nagy családjának a része, ez a szocialista állam pedig minden esetben gondoskodik állampolgáiról. A fenti példák is érzékeltetik tehát, hogy a nyelv, de sokkal inkább a szavak jelentése átértelmeződött, még hozzá többnyire hatalmi, de sokkal inkább politikai szempontok alapján, és kialakult egy központilag jól irányított kommunikációs szisztéma, amiben már inkább a Rákosi-rendszerben született pártzsargon szókészlete kapott helyet (Valuch 2006: 174.).

A sajtó nyelvének hasonulására egészen 1952-ig kellett várni, az újságok hivatalos fogalmazása ugyanis csak ekkor kezdte el tükrözni, de még inkább kifejezni a kor politikai

hangulatát. Ha az akkori újságokat tanulmányozzuk, tökéletesen megfigyelhetők az átalakult fogalomcsoportok gyakori használatai, így a cikkek többségében a leggyakrabban használt fogalmak, de sokkal inkább fogalomklickek a harc szinonimái voltak, illetve a hozzá kapcsolódó kifejezések lettek, így a csata, az ellenség, a front, a küzdelem, a harc, az erőpróba és a többi. Külön érdekesség, hogy az akkori újságcikkek már az ellenség megnevezésétől sem ódzkodtak, egyre gyakrabban jelentek meg a kulák, az osztályellenesség, az imperializmus, a spekuláns és az oportunista kifejezések az oldalakon (Botos-Gyarmati-Korom-Zinner 1988: 264.).

Szintén nagyon gyakran használt fogalomcsokor volt még a siker, és a hozzá kapcsolódó leíró szavak, amelyek a társadalom egyes területein elért eredmények érzékeltetésére, de még inkább hangsúlyozására és jelentőségének kiemelésére szolgáltak. Ilyen kifejezések voltak a diadal, a győzelem, a siker, az emelkedés, az erősödés, a fejlesztés, a növekedés, a gyarapodás és így tovább. Egyre gyakoribbá váltak továbbá a sajtóban az emelkedett stílusú kifejezések és szavak, melyek egy határozott és gyors fejlődés látszatát igyekeztek kelteni. A harc és a küzdelem ezen felül egyre jelentősebbé váltak a gazdasági témakörben fogant írásokban is, így gyakran jelentek meg olyan írások, amelyben a nagyobb termelésért harcoltak, a termelés frontján dolgoztak, vagy a terv teljesítésének érdekében hősi harcokat folytattak a munkások (Botos-Gyarmati-Korom-Zinner 1988: 267-270.).

Természetesen a sajtóban alaposan megjelent a kor belpolitikai helyzete is, így a párt vezető szerepét a fogalom már-már eltúlzott alkalmazásával, és a fogalommal kapcsolatos kifejezések rendszeres használatával érték el, nem munkás, hanem pártmunkás, nem egyszerű demokrácia, hanem pártdemokrácia, nem szervezet, hanem pártszervezet, és nem csak határozat, hanem párthatározat került az akkori cikkekbe. Ezen felül az újságolvasókban a párt szerepét tudatosította az is, hogy Rákosi Mátyás helyett a Rákosi Mátyás elvtárs, Gerő Ernő helyett, pedig a Gerő Ernő elvtárs megfogalmazás jött divatba.

A politikai hatalom ugyan a sajtóban talán ennek hatására személytelenné vált, azonban mégis olyan formában jelent meg, és olyan megfogalmazást kapott, hogy a dolgozó nép biztos, rendíthetetlen hatalmáról van szó. Az akkori sajtóban ezen felül rendkívül visszaszorították az olyan írásokat, amelyek a lakosság elégedetlenségére vonatkoztak, így például a társadalom szociális helyzetéről, életkörülményeiről, netán problémáiról szinte egyáltalán nem lehetett hallani. Ha mégis szóba kerültek efféle témák, akkor egyrészt csak pozitív értelemben használták őket, másrészt pedig fel lettek vértézve a kor sajátos,

harcias nyelvezetével. Ezáltal például az új lakások nem csak biztos háttérrel jelentettek, hanem egyfajta csapást is az ellenségre, ahol új gyerekek nevelődhetnek, akik majd új eredményeket termelnek, ezáltal sikeresen meggyőzik az ország népét a párt mérhetetlen munkájának sikereiről.

6. Események, amelyek előmozdították az 1949-es és 1956-os évek közötti sportsikereket

Az eredmények mögött azonban igencsak összetett, gazdasági, társadalompolitikai és tömeglélektani tendenciák is kimutathatók, amelyek olyan kedvezőek voltak az ország lakosságára, hogy az a sportéletben is megnyilvánult. Jó szerepléseink háttérében állt továbbá az is, hogy a nemzetközi élmezőnyt korábban meghatározó országok jelentős része a háború után még mindig nem találta a helyét, így például NSZK-nak, Japánnak is sokkal fontosabb volt más szegmensek fejlesztése a sporthoz mérten. Voltak továbbá olyan országok, amelyekben a társadalomban egyfajta szociális elégedetlenség lépett fel, vagy nemek közötti emancipációs és korosztályok közötti konfliktusok miatt másodlagossá vált az élsportok támogatása, így például Angliában, Hollandiában, Franciaországban vagy Olaszországban is. Eközben a Szovjetunió versenyzői és sportdiplomatai is csak ekkor szerezték meg első nemzetközi tapasztalataikat. Voltak azonban olyan helyek, mint amilyen például Svédország is, ahol a háborúból termelt óriási profit az életmód-átalakulás pozitívumaiban nyilvánult meg, így elterelte a figyelmet az élsport kockázatvállalásáról. A magyar válogatottnak tehát mindössze a szocialista tömb legjobbjával kellett megküzdenie, és míg a nyugati csapatokban csupa fiatal, mondhatni amatőr versenyző állt, addig a keleti országok csapataiban főiskoláskorúak szinte egyáltalán nem szerepeltek.

A történetek és az elvitathatatlan sikerek azonban hazánkban mindazokat az élsport irányába tereltek, akik érezték magukban elég vállalkozói szellemet ahhoz, hogy a sportolók nehéz útjára lépjenek és megcsillogtassák tehetségüket valamelyik sportágban. Sportolóként ezzel szemben hiába kellett kibírni gyakran kíméletlen edzések sorozatát, a társadalom alsóbb rétegeiben élők számára szinte csak és kizárólag ez jelenthetett valódi kiugrást, az élsportolók számára ugyanis megnyíltak az utak, a kimagasló fizetések, az egyetemi felvételek, a tiszti rangok, az ingyen lakások, a külföldi utazások, egyszóval mindazok a dolgok, amelyek egy átlagpolgár számára szó szerint elérhetetlenek voltak. Hegyi Gyula ezen felül – valódi tehetségek esetén – gyakran dobott mentőövet azok számára is, akik a vagyonekobbzásoktól, az internálásoktól, a kitelepítésektől vagy a kuláklisztázásoktól szenvedtek. Az élsportolói lét még számukra is lehetőséget adott az előrelépésre, valamint a megkülönböztetés kivédésére (Kun, 1996: 611.).

Az 1950-es évek elejére a háború után rövidesen olyan sportaktivitás alakult ki hazánkban, és olyan lett a sport iránti odaadás az emberek részéről, hogy az legalább két-három generációra előre biztosította, hogy az élsportolók mellett az utódkérdés is megoldódjon. Hiába tűnt tehát robotmunkának vagy kínzásnak a sportolók kemény edzése, a játékosok az odaadás miatt képesek voltak játékként felfogni a megpróbáltatásokat, és nagyon komolyan is gondolták, mi több kiváltságnak tekintették a lehetőséget, hiszen amennyiben lazítanak, lesérülnek vagy komolytalanul veszik a lehetőséget, azonnal helyükbe léptetnek valakit. Amennyiben az 50-ves évek manipulációs palettáján a leghatásosabb személyeket vesszük alapul, akkor az államvezetők, az élsportolók és az élmunkások triumvirátusából egyértelműen a sportolók tették a legnagyobb hatást a népeiségre.

Az olyan nevek, mint Grosics Gyula, Puskás Ferenc, Kocsis Sándor, Papp László, Gerevich Aladár, Kárpáti György, Szilvásy Miklós, Székely Éva még a legnagyobb irodalmi alakok neveinél is szebben zengtek az akkori társadalom számára. A sportnak így egyfajta közösségépítő és teremtő szerepe lett, mindezt pedig fokozták olyan személyiségek szuggesztív közvetítései, mint amilyen Szepesi György is volt, aki még akkor is képes volt éltetni a magyar csapatokat, amikor ők már régen levonultak a pályáról. A sajtó részéről természetesen számtalan egyéb hatás érte a társadalmat, így például az 1953-as 6:3-as győzelem méltóságteljes és megérdemelt kiemelése, valamint jelentőségének hangoztatása, amit a témához illeszkedő karikatúrák, szalagcímek is hozzásegítettek.

A média egyre inkább manipulatív célként tekintett a sportolókból áradó személyi kultuszra, a magas szintű sikerélményekre. Az alsóbb rétegekben azonban már megkezdődött a bomlás, az iskolai testnevelők ugyanis például egyre inkább azokra a helyi testületek számára utánpótlásnak szánt fiatalok edzésére koncentráltak, akik után külön juttatásokat várhattak. Eközben pedig a testnevelésből egyre inkább kimaradtak azok a tanulók, akik gyakran, vagy állandóan felmentést élveztek a sport alól, sőt mi több, őket rendszeresen a statisztikákból is eltussolták.

Vitathatatlan tény ugyanakkor, hogy a frissen létrehozott magyar sporthivatalok már csak diktatórikus módszerekkel tudták teljes egészében végrehajtani a felsőbb utasításokat a tömegsport vonatkozásában. 1953-tól éppen ezért a tradicionális magyar közigazgatási szerkezet kezdett öntudatára ébredni, hiszen az új formák asszimilálódása elindult, így a

tömegsport egyre inkább gazdátlaná és akcióképtelenné vált. Az évtized közepére például a Munkára Harcra Kész és a Légy Munkára Harcra Kész mozgalmak a folyamatos hírlapi jelenlétek és kampányok ellenére is teljesen elvesztették iskolán kívüli mozgalmi jellegüket. Az üzemi tornát például már nem tudták beilleszteni a munkavégzés menetébe, és csak nagyon lassan folyt mindez a hivatali, az üzemi, valamint a falusi dolgozók esetében is (Kun, 1996: 612.).

7. A lejtőn lefelé és 1956

A hanyatlást előidéző okok között a legnagyobb szerepet a káderteremtő rotációs folyamat játszotta. Magyarán a legtöbb esetben csak személyi szimpátia, netán felsőbb utasítás, és egyáltalán nem szakmai hozzáértés alapján kiemelt állami vezető-, párt- vagy egyéb kádert egyre inkább a baráti társasági pozíciók felé kezdték el csúsztatni addig, amíg meg nem találta helyét a sportapparátusban. Ennek a jelenségnek a komikusságát nagyszerűen visszaadták azok az esetek is, amikor gyakran egyes helységeken több sportolót tudtak kimutatni, mint amennyi ténylegesen az ottani lakosság összlétszáma volt.

Az adott időszak tényleges sportolóinak számát egyébiránt még annak ellenére sem lehetett pontosan megállapítani, hogy nagyon sokan leginkább Budapestről és a mesterségesen létrehozott ipari városokból származtak. Az itt felbukkanó sporttehetségek többsége nagyon hamar rájött ugyanis arra, hogy sokkal jobban jár, ha elkerüli az első osztállyal járó, válogatott szintű megterhelő edzőmunkát, és egy kevés csúszópénz fejében inkább igazolásokkal, az egyes sportágak első osztályaiban kamatoztatja tudását. Ez a gondolkodásmód járult hozzá későbbiekben a bundameccsekhez, valamint a nemzetközi élmezőnyben szerepet kapott sportolók csempészvállalkozási tevékenységeihez, amelyek mások számára is vonzóvá váltak. Mindez egyre inkább megfelelt az adott időszak életfelfogásának, ami teljesen elzárkózott a közéleti problémáktól, valamint attól is, hogy keresetét a sportolásból való kiöregedés után saját gazdasági feltételeinek megteremtésére fordítsa. Az alsóbb rétegekben megbújt élsportolók ugyanis nagyon kevés kivétellel egyáltalán nem használták ki lehetőségeiket, és gyakran még saját jövőjük biztosítását is egyenesen az államtól várták.

1956-ban a melbourne-i olimpián a magyar élsportolók többsége többnyire a fentiek miatt már egyáltalán nem hozta az elvárható eredményeket, de ennek két főbb oka is volt.

1. A nyugati és a keleti országoknak bőven volt idejük arra, hogy elsajátítsák, mi több, sokkal hasznosabban meghonosítsák a magyar sportfelkészülési mintát, és azokat sokkal jobb feltételek mellett tudják biztosítani sportolóik számára.

2. Konkrétan az olimpia előtt kitört az 1956-os forradalom, a gyakran téves ausztrál híresztelések a magyar terrortól pedig teljes egészében szétzilálták lelkileg a magyar sportolókat, akik bizonyára sokkal jobban teljesítettek volna a történetek hiányában.

Az elvárásokhoz képest azonban így is jól teljesített a magyar csapat, 9 aranyat, 10 ezüstöt és 8 bronzérmét szállítottak (MOB: 1956 Melbourne). Az olimpia után ráadásul a küldöttség nagy része kint is maradt, ami sokáig szarkasztikus kritikája is az 1956-os magyar forradalom által szétvert politikának, amely nevelői magasabbrendűségét gyakran bizonyította korábban a hűséggel.

8. Összefoglalás

Szakedolgozati célkitűzéseim közül az első az volt, hogy az olvasó számára egy átfogó képet tudjak adni az 1920 és 1956 közötti sportpolitikai döntésekről. Úgy gondolom, hogy a kevés szakirodalom ellenére sikerült bemutatnom a korszak legfontosabb sportpolitikai momentumait.

A második céloom az volt, hogy bemutassam a sport hatását a nemzettudat erősítésére. Véleményem szerint ezt az akadályt is sikerrel vettem és bebizonyítottam, hogy például a közkedvelt labdarúgás, hogyan alkalmas a nemzeti büszkeség felfokozására. Fontos azonban megjegyezni, hogy a sport nem csak növelheti, hanem csökkentheti is a nemzeti önbecsülést egy-egy vereséggel, valamint botrányok kialakulásával.

A harmadik célkitűzésem az volt, hogy a politikai elit miként használta fel a sportsikereket legitimációs eszközként. Meglátásom szerint a magyar sport mint a népi szórakoztatás legsikeresebb lehetőségét az adott politikai hatalom sikeresen fordította maga hasznára. Ebből az időszakból talán legjobban a magyarországi kommunista kormány tudta a sport iránti szeretetet a rendszer magasztalására fordítani.

Az, hogy azóta sem volt, ilyen kiváló labdarúgókból álló futballválogatottunk, az azt eredményezte, hogy a politika és a sajtó utolsó szalmaszálként legendákat teremtett, túlmisztifikálta az Aranycsapat játékosait és ebből próbál meríteni erőt az utókor számára. Ma számos kudarccal kell szembenéznie a magyar futball kedvelőknek, ez nem vitás, valamint az sem, hogy Puskásék keményen megdolgoztak az Aranycsapat névért.

Végezetül negyedik célkitűzésemként fontosnak tartottam, hogy feltárjam a magyar sport dicsőséges évtizedei hanyatlásának okát. A rendelkezésemre álló anyagokból kiderült, hogy szakképzetlen emberek kerültek magas sportpolitikai pozíciókba. A megfelelő tudású szakemberek mellőzése oda vezetett, hogy drámaian csökkent a színvonal és annak következménye az lett, hogy véget ért a dicsőséges korszak.

A szakirodalmak tanulmányozása során arra a felismerésre jutottam, hogy Magyarország részben, azért ért el a két világháború utáni időszakban kiemelkedő eredményeket, mert a háborúban résztvevő gazdaságilag meggyengülő országok a sportból kivonták az

erőforrásaik nagy részét. Ellenben hazánkban a recesszió idején az elvonások nem mutatkoztak meg határozottan.

A téma továbbfejlesztésének lehetőségét abban látom, hogy az 1956 utáni sportpolitikai eseményeket sorra veszem, ahhoz, hogy kiderüljön milyen döntések akadályoztatták a magyar sport felemelkedését, valamint, hogyan változott a sport legitimáló befolyása.

9. Irodalomjegyzék

Andorka Rudolf (1996): Merre tart a magyar társadalom? Szociológiai tanulmányok a magyar társadalom változásairól és problémáiról. Antológia Kiadó. Lakitelek.

Bakonyi Tibor (2007): Állam, civil társadalom, sport. Kossuth Kiadó. Budapest.

Botos János - Gyarmati György - Korom Mihály - Zinner Tibor (1988): Magyar hétköznapiak Rákosi Mátyás két emigrációja között 1945-1956. Minerva Kiadó. Budapest.

Bourdieu, Pierre (2000): Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke (Szerk.: Lengyel Gy. - Szántó Z.) Aula Kiadó. Budapest.

Hankiss Elemér (2002): Új Diagnózisok. Osiris Kiadó. Budapest.

Houlihan, Barrie (1997): Sport, Policy and Politics. Routledge. London.

Kun László (1996): Magyarország a XX. században, III. kötet, Kultúra, művészet, sport és szórakozás. Babits Kiadó. Szekszárd.

Laki László - Nyerges Mihály (2006): Politika és élsport. Társadalomkutatás, 2006. 24. kötet, 4. szám

Örkény Antal (2004): A magyar nemzettudat változása az elmúlt évtizedben. Nemzet a társadalomban. Teleki László Alapítvány. Budapest.

Püski Levente (1996). Magyarország a XX. században I. kötet, Politika és társadalom, hadtörténet, jogalkotás. Babits Kiadó. Szekszárd.

Romsics Ignác (1999): Magyarország története a XX. században. Osiris Kiadó. Budapest.

Sándor Mihály (2007): Vasutastól aranybányász. Beszélgetések Buzánszky Jenővel. Campus Kiadó. Budapest.

Somlai Péter - Felkai Gábor - Némedi Dénes (2002): Szociológiai irányzatok a 20. században. Új Mandátum Kiadó. Budapest.

Stevenson, Christopher - Nixon, John (1972): A Conceptual Scheme of the Social Functions of Sport. Sportwissenschaft 2

Valuch Tibor (2006): Hétköznapi élet Kádár János korában. Corvina Kiadó. Budapest.

Internet

Majtényi György (2007): Folt a kék díványon: Az uralmi elit életformája Magyarországon az 1950-es, 1960-as években - I. rész. Beszélő.

<http://beszelo.c3.hu/cikkek/folt-a-kek-divanyon> (Utolsó letöltés: 2014.01.18.)

Morvay Péter (2004): Az aranycsapat drámája. Hetek Országos Közéleti Hetilap. VIII. évfolyam, 28. szám

http://hetek.hu/interju/200407/az_aranycsapat_dramaja (Utolsó letöltés: 2014. 02. 11.)

MOB: 1956 Melbourne.

<http://www.mob.hu/1956-melbourne> (Utolsó letöltés: 2014. 04. 02.)

MOB: Hatvan éve avatták fel a Népstadiont.

<http://www.mob.hu/hatvan-eve-avattak-fel-a-nepstadiont> (Utolsó letöltés: 2014.03.12.)

Takács Ferenc (2003): Futbólia aranykora. História.

<http://www.historia.hu/archivum/2003/030809takacs.htm> (Utolsó letöltés: 2014. 02.22.)

Tarján M. Tamás: Gömbös Gyula alakít kormányt.

http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1932_oktober_1_gombos_gyula_alakit_kormanyt/
(Utolsó letöltés: 2013. 11.13.)

Sipos Péter (2003): Az MDP sportpolitikája. História.

<http://www.historia.hu/archivum/2003/030809sipos.htm> (Utolsó letöltés: 2014.02. 13.)

Zalka András (2003): A zsenik tizenegye. História.

<http://www.historia.hu/archivum/2003/030809zalka.htm> (Utolsó letöltés: 2014. 01.16.)

10. Angol nyelvi összefoglaló - Sport as a political legitimizing tool in Hungary between 1920 and 1956

With the spread of the Olympics in the interwar period as well as during the subsequent cold war, sports gained political relevance. Politics became a sort of tool since the sportsmen were not only the representative of themselves and their trainers but also their nation, national ideas and world order, so the more successful a sportsman became the more all these were emphasized.

My object is to demonstrate in my thesis what political decisions resulted in the upswing of Hungarian sport and let it be in its prime between 1920 and 1956. This was the period when the political elite discovered the first time, how to take advantage of the legitimating force of sport successes.

Furthermore, I wrote about how the foundations of top sports were laid, and how the actual leadership gained unlimited influence during this period in the civil sports organizations' decision-making. In order to popularize top sports several sports grounds and sports stadiums were built in spite of the highly difficult economic conditions.

I am interested in this period for a long time as Hungary has not achieved similar outstanding sports successes since then. The triumphant successes of this period feed politics and the media even nowadays. I did research on the interactions of the multitude outstanding sports results and politics. I demonstrated also, how the power recognized the significance of sports successes and how the propaganda used them for ideological purposes and for intensifying national identity.

György Majtényi gave football as an example, according to him politics and football entered into a slow but efficient covenant, so this sport has grown to a national success sector and the *Aranycsapat* (Golden Team) became the key pillars of the national pride. As a result of this, football played an important legitimating role in society, which is superbly illustrated by the fact that the first street demonstrations following the World War II broke out just after the evening of the lost final in Bern.

After the defeat from the chanceless FRG on the 4th July 1954 the simple indignation turned into a demonstration and a riot broke out by the football fans – mocked as *focialista* (~foocialist) revolution by the capital city's inhabitants – where the demonstrators scanned anti-footballer catchwords first and these turned into anti-regime rhymes afterwards.

In fine, I introduced why our great promises and world-class sportsmen such as the *Aranycsapat* were scattered and disappeared in the world after the outbreak of 1956 Revolution.

11. Mellékletek